

Rensdyrnomadismens Elementer.

Af

Dr. phil. **Gudmund Hatt.**

Rensdyrnomadismen er udbredt over den gamle Verdens nordlige Egne; dens Omraade falder her omtrent, men dog ikke helt sammen med Renens. Vildren findes saaledes paa Spitsbergen, Novaja Semlja og de nysibiriske Øer, der alle ligger Nord for Rensdyrnomadernes Land. Paa Kamtshatka findes Vildren, og af denne store Halvø er dog kun den nordligste Del taget i Brug af Rensdyrnomader; de gamle Kamtshadaler havde ikke Tamrener. Fle- re af de andre palæasiatiske Folkeslag har ligeledes undladt at tilegne sig Rensdyrnomadismen; dette gælder Kyst-Tshuktsherne og Kyst-Korjakerne, hvis Indlandsslægtninge dog er Rensdyrnomader, medens af Giljakerne og Ainuerne ingen Del er gaaet over til Rensdyrnomadismen. Sydgrænsen for denne Kulturform falder i vore Dage omtrent sammen med Renens Sydgrænse i den gamle Verden; men saaledes har det ikke altid været. I Europas nordligste Lande fandtes Vildrenen indtil for faa Aar siden langt Syd for Rensdyrnomadernes Omraader, i Finland saaledes over store Dele af Landet, i Rusland omkr. Søerne Ladoga og Ilmen, ja, i 18. Aarh. endog saa sydligt som Tver¹⁾. I det østlige Rusland fandtes i 18. Aarh. store Hjorde af Vildrener mellem Ufa og Kama²⁾. Oldtidens sydeuropæiske Kulturfolk kendte Vildrenen, men vidste intet om Tamrenen³⁾. I forhistorisk Tid levede Renen som be-

kendt langt mod Syd i Europa og var, særlig under Magdalenienperioden, et meget vigtigt Jagtvildt i det nuværende Frankrig og Schweiz; at Renen var tæmmet i paleolitisk Tid, er der ikke nogen- somhelst Grund til at antage. — Sin sydligste Ud- bredelse naar Rensdyrnomadismen i Asien. Blandt Sojoterne i de sajanske Bjerge og Tunguserne i Amurlandet finder vi de sydligste Repræsentanter for denne Kulturform.

Det antages almindeligt, at Renen først i sen Tid er blevet Tamdyr. Meningerne er dog ret usikre og delte angaaende Tidspunktet for Domesticeringens Begyndelse. L. Reinhardt hævder endog, at Tæmningen ikke kan være begyndt meget tidligere end for 500 Aar siden¹⁾; denne Opfattelse modbe- vises dog af historiske Kilder. Den ældste europæiske Meddelelse om Tamrenen er fra 9. Aarh.; den fore- kommer i Kong Alfreds angelsachsiske Europas- Geografi og stammer fra Nordmanden Ottar (Oththe- re)²⁾; vi skal senere komme tilbage til denne interes- sante Beretning, hvilket er saa meget mere nødven- digt, som dens Betydning og Rækkevidde fornylig er blevet stærkt undervurderet³⁾. Endnu ældre Beretninger om Tamrenen foreligger i kinesiske Annaler. Værdien af Laufer's allerede citerede Af- handling beror især paa, at han har fremdraget og anvendt disse kinesiske Kilder. Tamrenen omtales første Gang i Liang-Dynastiets Annaler, i en Beskriv-

¹⁾ Einar Lönnberg, Om Renarne och deras Lefnadsvanor (Upsala 1909), p. 9. I Norge har Vildrenen været talrig paa Hardangerviddens; jvf. J. A. Friis, Tilfældis i Ferierne (Christiania 1876), Oversigtskort over Vildrenens Forekomst i det sydlige Norge.

²⁾ P. S. Pallas, Reise durch verschiedene Provinzen des russischen Reichs (St. Petersburg 1776), vol. III. p. 470.

³⁾ G. F. L. Sarauw, Das Rentier in Europa zu den Zeiten Alexanders und Caesars (i Mindeskrift for Japetus Steenstrup, København 1913).

¹⁾ L. Reinhardt, Kulturgeschichte der Nutztiere (München 1912), p. 232.

²⁾ A description of Europe, and the voyages of Othhere and Wulfstan, written in Anglo-Saxon by King Alfred the Great. Literal English translation by Joseph Bosworth (London 1853), p. 12.

³⁾ Berthold Laufer, The reindeer and its domestication (Memoirs of the American Anthropological Association, vol. IV, 2, 1917), p. 94—96.

else af det mytiske Land Fu-sang. A. D. 499 vendte den buddhistiske Munk Hwei Shen tilbage til King-chou, Liang-Dynastiets Hovedstad, og her berettede han om Landet Fu-sang, som skulde ligge langt borte i det nordøstlige Hav. I Fu-sang havde man Køretøjer, trukne af Heste, Okser og Hjorte; man drev Hjorteavl, paa samme Maade som Kvægavl i Kina, og man anvendte Hjortenes Mælk.¹⁾ Beretningen om Fu-sang er et fantastisk Sammensurium; hvor Fu-sang har ligget, lader sig næppe afgøre — maaske Laufer har Ret i sin Antagelse, at Hwei Shen's Beretning hidrører fra Landene omkr. Baikalsøen. Men i hvert Fald er denne Beretning et Vidnesbyrd om, at der i 5. Aarh. fandtes Tamrenere i Nordasien, og at Rensdyrnomadismen allerede paa den Tid var saa vidt udviklet, at Renen anvendtes som Slædeforspand, og at Malkning af Renen fandt Sted.

I Tang-Dynastiets Annaler (618—906) omtales en Stamme af Rensdyrnomader, Wu-huan, levende Øst eller Sydøst for Baikalsøen; Renen anvendtes som Slædeforspand²⁾. Laufer paaviser, at disse Wu-huan oprindeligt levede i det sydlige Mandshuri, hvor de førte en nomadisk Tilværelse med deres Hjorde af Hornkvæg, Heste og Faar. Laufer formoder, at en Gren af Wu-huan derfra blev drevet mod Vest, til Baikal-Regionen, og at den her traf en Stamme, som allerede havde tæmnet Renen, og fra hvem den overtog Rensdyrnomadismen.

Ridning paa Renen omtales vistnok første Gang i 13. Aarh. af Marco Polo, der paa sin asiatiske Rejse hørte Tale om et fjærnt Folkeslag, som udmærkede sig ved at ride paa Hjorte³⁾. I samme Aarh. omtales Brugen af Lastrener i Mongol-Dynastiets Annaler; en Stamme, Han-ho-na, boende ved Jenisejs Kilder, anvendte hvide Hjorte som Pakdyr og fortærede disse Hjortes Mælk⁴⁾.

To Ting af særlig Betydning fremgaar af disse gamle Beretninger. For det første lægger vi Mærke til, at Rensdyrnomadismen var kendt af Østasiens Kulturfolk fire Aarhundreder før Kong Alfred hørte Oltar fortælle om Tamrenen i det nordlige Skandinavien; dette Forhold tyder paa, at Rensdyrnomadismen eksisterede i Nordasien, før den optraadte i Europa. Ikke mindre interessant er den

Omstændighed, at Brugen af Renen som Forspand omtales allerede i 5. Aarh., hvorimod dens Anvendelse som Ridedyr og Pakdyr først omtales i 13. Aarh.; dette tyder paa, at Renen anvendtes som Trækdyr, før man var begyndt at ride paa Renen eller læsse Byrder paa dens Ryg.

For Spørgsmaalet om Rensdyrnomadismens Oprindelse og Udviklingsgang er det af allerstørste Betydning at finde Midler til en Bestemmelse af den relative Alder af denne Kulturforms Elementer. De historiske Kilder er imidlertid for sparsomme og rækker ikke tilstrækkelig langt tilbage, til at vi ud af dem kan læse hele Rensdyrnomadismens Udviklingshistorie. Andre Vidnesbyrd end de historiske maa tages til Hjælp. En meget værdifuld Kilde til Oplysning om Elementernes relative Alder frembyder sig i deres geografiske Udbredelse; denne Kilde, der ikke tidligere er bleven benyttet, vil blive lagt til Grund for nærværende Undersøgelse.

I.

Om den relative Alder af Rensdyrnomadismens Elementer.

En komparativ Undersøgelse af Rensdyrnomadernes Kultur viser os to interessante Grupper af Kendsgærninger. A. Visse Kulturelementer er udbredte over hele Rensdyrnomadismens Omraade; blandt disse Elementer, ejendommelige for al Rensdyrnomadisme, er Kastration ved Bidning¹⁾, Mærkning af Renens Øren²⁾, Brugen af Lasso og af den højest udviklede Snesko-Type (Skien), Brugen af menneskelig Urin eller af Salt som Middel til at lokke og tæmme Renen. B. Paa den anden Side finder vi, at nogle Kulturelementer har en mere begrænset Udbredelse, ikke omfattende hele Rensdyrnomadismens Omraade, f. Eks. Rensdyr-Ridning, Rensdyr-Kørsel, Slagtemetoder, Malkning og

¹⁾ Sojoterne er de eneste Rensdyravlere, om hvilke det er blevet paastaet, at de ikke anvender Kastrering af Rener, jfr. Ørjan Olsen, *Et primitivt Folk* (Kristiania 1915), p. 67. Olsen meddeler ogsaa, at Lassoen ikke anvendes af Sojoterne ved Renvogtningen (p. 57). Disse og enkelte andre Meddelelser i Olsens Bog synes saa mærkelige, at det vilde være ønskeligt at faa dem bekræftede af andre Iagttagere.

²⁾ Jakuterne er de eneste Rensdyr-Avlere, som ikke mærker Renens Øren. Den jakutiske Renejer brænder sit Mærke ind med rødglødende Stempler paa Renens Laar (jfr. W. Jochelson, *The Koryak, Jesup Expedition* vol. VI, p. 492). Denne Metode er aabenbart afledt fra Mærkningen af Heste og Hornkvæg med Jærnstempler.

¹⁾ Laufer, op. cit., p. 102—103.

²⁾ Laufer, op. cit., p. 105—107.

³⁾ *The book of Ser Marco Polo*, ed. by Henry Yule (London 1871), vol. I, p. 237—238.

⁴⁾ Laufer, op. cit., p. 111.

Metoder til Anvendelse af Mælken. Enhver Teori om Rensdyrnomadismens Oprindelse og Udbredelse bør forklare saavel A som B. De Træk, som er nævnt under A, synes at antyde en fælles Oprindelse for al Rensdyrnomadisme; Kendsgerningerne under B er dog ikke mindre vægtige, og en nøjere Undersøgelse af dem vil utvivlsomt bidrage til at kaste Lys over Rensdyrnomadismens Historie.

Rensdyr-Ridning praktiseres ikke af alle Rensdyrnomader. Tunguserne, Jukagirerne, Sojotterne og Karagasserne rider paa Renen; Korjakerne og Tshuktsherne er ikke Rensdyr-Ryttlere (undtagen i nogle faa Tilfælde, hvor tungusisk Indflydelse er aabenbar), heller ikke de nordlige Samojeder, Ostjakerne eller Vogulerne. Naar Hahn skriver¹⁾, at Samojederne i tidligere Tid red paa Renen, støtter han denne Opfattelse paa et Sted i Lehrbergs »Untersuchungen zur Erläuterung der älteren Geschichte Russlands«²⁾. Lehrbergs tyske Tekst er temmelig uklar; men der kan ikke være Tvivl om, at Laufer³⁾ har Ret, naar han hævder, at der i det oprindelige russiske Dokument, som ligger til Grund for Lehrbergs Fremstilling, aldeles ikke er Tale om Ridning paa Rener, men derimod om Slædekørsel med Renforspand. Denne Paavisning er et af de værdifuldeste Resultater af Laufers Afhandling. — Blandt Lapperne hænder det, at en Dreng tager sig et Ridt, for Løjer; og paa Flytninger kan de mindre Børn faa Lov til at ride paa Ryggen af en særlig tam Lastren⁴⁾. Men en lappisk Ride-Saddel findes ikke, og ingen voksen Lap vilde tænke paa at bruge Renen som Ridedyr. De lappiske Rener er i Virkeligheden alt for spinkle til at bruges som Ridedyr. Dette synes ogsaa at være Tilfældet med Renerne i den samojediske Tundra og i Tschuktshernes og Korjakernes Land. Det vilde dog være forkert at betragte dette Forhold som den eneste Grund til Rensdyr-Ridningens begrænsede Udbredelse. Associeret med Rensdyr-Ridningen finder vi Brugen af Renen som Lastdyr; denne Skik er almindelig hos de sibiriske Rensdyr-Ryttlere, og Pak-

sadlen er her kun en Variation af Ridesadlen. Der er ingen som helst Grund til at antage, at Tundra-Renen ikke skulde være i Stand til at bære Byrder paa sin Ryg — og dog anvender hverken Samojederne eller Tshuktsherne og Korjakerne Renen til dette Brug. De nomadiske Samojeder og Ostjaker anvender Rensdyr Slæden ikke blot om Vinteren, men ogsaa om Sommeren, paa den jævne, mossede Tundra¹⁾. Tshuktshiske og korjakiske Hyrder maa selv bære deres Bagage paa Ryggen om Sommeren og har aabenbart ikke Begreb om at bruge Renen til at bære Byrder, uagtet de er fortræffelige Rensdyr-Kuske²⁾. Mærkelig nok bruger Lapperne Renen som Lastdyr om Sommeren, naar Sneen er smeltet; men der er ingen Grund til at antage nogen Forbindelse mellem denne lappiske Skik og den tungusiske eller sojotiske Brug af Renen som Lastdyr, thi den lappiske Paksaddel er helt ejendommelig og har intet tilfælles med den tungusiske og sojotiske Paksaddel, lige saa lidt som med den af Skandinaverne anvendte Heste-Paksaddel³⁾. Der synes saaledes at være Grund til at antage, at den lappiske Paksaddel skyldes en lokal Udvikling. Derimod viser den tungusiske og sojotiske Paksaddel og Ridesaddel⁴⁾ en betydningsfuld Lighed med tyrkiske og mongolske Nomaders Hestesadler⁵⁾. Denne Lighed er en af de Kendsgerninger, som støtter den Antagelse, at den sibiriske Brug af Renen som Ride- og Pakdyr beror paa et Kulturlaan,

¹⁾ Se f. Eks. V. Islavin, Samojederne i det huslige og fælles Liv (russisk, St. Petersburg 1847), Illustration p. 43, og O. Finsch, Reise nach West-Sibirien (Berlin 1879), p. 457 og Fig. 39.

²⁾ W. Bogoras, The Chukchee (Jcsup Expedition, vol. VII.) p. 83. W. Jochelson, The Koryak, p. 475.

³⁾ Den lappiske Paksaddel bestaar af to højede, smalle Træbaand, forenede ved Hjælp af en Tap-Konstruktion over Dyrrets Ryg og forbundne ved en Rem under Bugen af Dyret. Et Renskind eller et Dækken er udbredt under disse Baand, for at hindre at Dyret faar Skavsaa, og Byrderne hænges paa de øverste, fremspringende Ender af Træbaandene. Jvf. Fig. 1. Smlgn. ogsaa G. von Düben, Lappland och Lapparne (Stockholm 1873), p. 99 og Fig. 17. I Nødsfald kan et Par Birkegrene anvendes i Stedet for Træbaandene; en saadan primitiv Paksaddel af Birkegrene har jeg fundet i Brug blandt de svenske Karesuando-Lapper.

⁴⁾ Jvf. Illustrationer af tungusiske Sadler i Middendorff's Reise in den äussersten Norden und Osten Sibiriens, vol. IV, p. 1276 og 1489, samt Beskrivelse og Illustrationer af sojotiske Rensdyr-Sadler i Ørjan Olsen's Et primitivt folk, p. 71—76.

⁵⁾ Jvf. f. Eks. W. Radloff, Aus Sibirien (Leipzig 1884), vol. I, pl. 7, Illustrationer af Hestesadler, anvendte af Nomaderne i Altai.

¹⁾ Eduard Hahn, Die Haustiere (Leipzig 1896) p. 265.

²⁾ »Aus Lápina zogen den Russen jugrische Fürsten auf Rennthieren entgegen. Sie waren von Obdor gekommen . . . . . Wie es scheint, Lápina wurde erobert, und von hier zogen die Woiwoden auf Rennthieren weiter, das Heer auf Schlitten mit einem Anspan von Hunden« (Lehrberg, Untersuchungen etc. St. Petersburg 1816, p. 17).

³⁾ Laufer, op. cit., p. 96—99.

⁴⁾ Emilie Demant-Hatt, Med Lapperne i Højjældet (Stockholm 1913) p. 185.

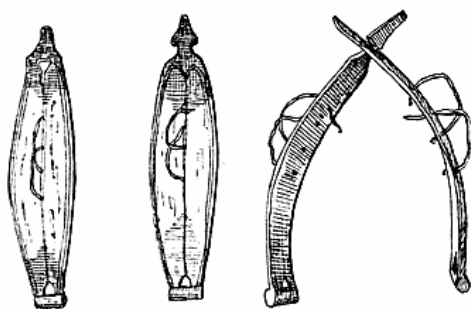

Fig. 1. Lappisk Paksaddel til Rensdyr.

som Rensdyrnomadismen skylder sydligere Former af Nomadisme.

Rensdyr-Kørsel. Bogoras¹⁾ og andre Forfattere har allerede gjort opmærksom paa, at Rensdyr-Seletøjet er af en og samme Hovedtype alle vegne; lokale Variationer forekommer, især med Hensyn til Seletøjets Anbringelse paa Renen og den Maade, hvorpaa Dyret er spændt for Slæden, men den samme fundamentale Type af Rensdyr-Seletøj findes fra Lapland til Tshuktsher-Halvøen. Over denne interessante Kendsgerning maa vi dog ikke glemme, at ikke alle Rensdyrnomader anvender Renen som Trækdyr. Sojoterne og Karagasserne kører slet ikke med Renen, og af Tunguserne er kun en Del Rensdyr-Kørere. Schrenck²⁾ hævder endogsaa, at de eneste Tunguser, der praktiserer Rensdyr-Kørsel, er Orokerne paa Sakalin, der — ifølge Schrenck — har faaet Ideen fra Giljakernes Hunde-Kørsel. I den nordlige Tundra, mellem Kolyma og Lena, bruger Tunguserne dog ogsaa i nogle Tilfælde Renen som Slædeforspand³⁾. Men Hovedmængden af de tungusiske Rensdyrnomader anvender ikke Renen som Trækdyr.

Typiske Rensdyr-Kørere er Lapperne, Samoje-derne, Ostjakerne, Vogulerne, Korjakerne og Tshuk-

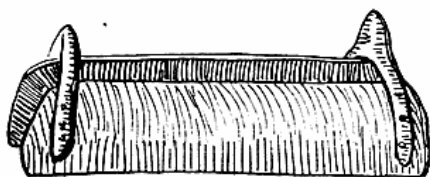

Fig. 2. Tungusisk Rensdyrsaddel (efter A. Th. v. Middendorff).

¹⁾ The Chukchee, p. 88.

²⁾ Leopold v. Schrenck, Reisen und Forschungen im Amurlande, vol. III, pp. 492—495.

³⁾ Jochelson, The Koryak, p. 477.

tsherne. Typiske Rensdyr-Ryttere er Sojoterne, Karagasserne og Tunguserne. Baade Rensdyr-Ridning (om Sommeren) og Rensdyr-Kørsel (om Vinteren) drives af nogle nordlige Tunguser, de rensdyrav-lende nordlige Jakuter, Jukagirerne samt af nogle faa Tshuktsher og Korjaker, som lever i nær Forbindelse med Tunguserne⁴⁾.

Altsaa, Rensdyr-Ridning og Rensdyr-Kørsel har deres særlige Udbredelsesomraader, som er vel afgrænsede, selv om de delvis griber ind over hinanden. Rensdyr-Ridningens Omraade trænger sig som en Kile ind i Rensdyr-Kørselens Omraade. Denne ejendommelige Udbredelses-Form støtter den Antagelse, som Laufer allerede har fremsat paa Grundlag af de historiske Kilders Vidnesbyrd⁵⁾, at Rensdyr-Kørsel er en ældre Form end Rensdyr-Ridning.

At Rensdyr-Ridning først praktiseredes af »a tribe that had gained some experience with horses«⁶⁾, bekræftes ved det ovenfor nævnte Forhold, at Rensdyr-Sad-len viser en fundamental Lighed med Altai-Folkenes Heste-Saddel. Det Spørgsmaal ligger nu lige

Fig. 3. Hestesaddel anvendt af Nomaderne i Altai (efter W. Radloff).

for: Er det muligt at finde lignende Antydninger af den Kulturform, hvorfra Rensdyrnomadismen har laant Rensdyr-Seletøjet?

Hvis det var muligt at bevise, at Rensdyr-Seletøjet stammede fra sydligere Kulturformer, da vilde dette være et stærkt Argument til Gunst for Laufers Teori, at Brugen af Heste og Okser som Trækdyr simpelthen overførtes paa Renen⁴⁾. Et saadant Bevis kan imidlertid næppe fremskaffes. Vogne, trukne af Okser eller Heste, er utvivlsomt blevne anvendte tidligt af Steppe-Nomaderne; de store Køretøjer, som Rubruck saa paa sin Rejse til Karakorum i Midten af 13. Aarh.⁵⁾, var vistnok kun i Henseende til Størrelse forskellige fra de kalmukkiske Vogne, som Pallas afbildede i Slutningen af 18. Aarh.⁶⁾. Men Forskellen mellem det af Pallas afbildede kalmukkiske Heste-Seletøj og

¹⁾ Jochelson, The Koryak, p. 475.

²⁾ Laufer, op. cit., p. 118.

³⁾ Laufer, op. cit., p. 140.

⁴⁾ Laufer, op. cit., p. 118.

⁵⁾ The journey of William Rubruck. Transl. and ed. by Rockhill. Works issued by the Hakluyt society, ser. IV. pp. 53—57.

⁶⁾ Pallas, Sammlungen historischer Nachrichten über die mongolischen Völkerschaften (St. Petersburg 1776), vol. I. pl. I.

Rensdyr-Seletøjet er saa fundamental, at en nær udviklingshistorisk Forbindelse imellem dem synes ganske udelukket.

Det vil vistnok i det hele taget vise sig svært at fremskaffe gyldige Grunde for Teorien om, at Rensdyr-Kørsel opstod som en Efterligning af Heste- eller Okse-Kørsel. At Hjorte sættes paa lige Fod med Heste og Okser som Trækdyr i Huei Shens fantastisk Beretning om Fu-sang, kan aldeles ikke betragtes som noget Bevis for Teorien; og den Omstændighed, at der i Baikal-Regionen findes baade Renner, Heste og Okser, vilde kun være af Værdi for Teorien, hvis det kunde paa-vises, at Rensdyr-Kørselen indeholdt tekniske Elementer, laant fra Heste eller Okse-Kørsel.

Langt lettere er det at fremføre Grunde for den Antagelse, at Rensdyr-Kørsel opstod som en Efterligning af Hunde-Kørsel. Laufer indrømmer (p. 138), at »the ethnographical facts well warrant the conclusion that the reindeer-sledge is based upon the dog-sledge, and that reindeer-driving sprang into existence as a perfectly conscious and volitional imitation of driving with dogs« — uden tilsyneladende at bemærke Modsigelsen mellem denne Ytring og den Teori, han har fremsat paa p. 118, at Rensdyr-Kørsel opstod som en Efterligning af Heste- og Okse-Kørsel. De etnografiske Realiteter, som tyder paa en Forbindelse mellem Rensdyr-Kørsel og Hunde-Kørsel, indskrænker sig imidlertid ikke til Slæden. I Virkeligheden vilde Ligheden mellem Rensdyr- og Hunde-Slæderne ikke i sig selv være tilstrækkeligt Bevis for Rensdyr-Kørselens udviklingshistoriske Afhængighed af Hunde-Kørselen; nogen vilde maaske forsøge at forbinde Laufers divergerende Teorier ved at antage, at Renen allerede havde været anvendt som Forspand, før den nogensinde blev brugt til at trække et Køretøj af Hundeslæde-Typen. I Virkeligheden er det ikke alle Rensdyrslæder, der er opstaaet af Hundeslæder; den lappiske Slæde anvendes aldrig med Hundeforspand. Af langt større Betydning for vort Problem er en anden Del af Rensdyr-Kørselens Tilbehør, nemlig Seletøjet.

Som ovenfor paapeget, findes der ingen Beviser for den Antagelse, at Rensdyrseletøjet skulde være laant fra Heste- eller Okse-Kørsel. Men hvis vi studerer de Typer af Hundeseletøj, der bruges i nordlige Lande, vil vi finde, at en vis Type af Hundeseletøj, som tidligere var vidt udbredt i det østlige Sibirien, har en slaaende Lighed med Rensdyrseletøjet.

W. Jochelson har studeret de forskellige Typer af Hundeseletøj indgaaende¹⁾. Han skelner mellem 5 Typer: 1) den vestsibiriske, 2) den moderne østsibiriske, 3) den eskimoiske, 4) Amur-Hundeseletøjet og 5) det gamle kamtshadalske Hundeseletøj. Blandt disse Typer regner han 2) for et Resultat af russisk Indflydelse; den har nogen Lighed med et Hesteseletøj. Han mener, at Amur-Seletøjet og det gamle kamtshadalske Seletøj var de ældste i Østsibirien; og da den gamle kamtshadalske Type kun var en Modifikation af Amur-Typen, har vi altsaa kun at regne med to Grundtyper af Hundeseletøj i det gamle Sibirien, en østlig og en vestlig. Hver af disse Typer bestaar kun af en enkelt Løkke; men i det østlige Sibirien er denne Løkke anbragt om Hundens Forkrop, i det vestlige Sibirien derimod om Hundens Bagkrop, saa Hunden trækker med Lænden. Det er den østlige Type, der særlig interesserer os.

Amur-Seletøjet er en meget primitiv Form, bestaaende af en enkelt Løkke eller Krave, som lægges om Hundens Hals, saaledes at den trækker med denne. Denne Form bruges af Ainuerne, Giljakerne og de tungusiske Stammer ved Amur, som har lært Hundekørsel af Giljakerne, ifølge Schrenck²⁾. Den er ikke alene primitiv, men ogsaa uhensigtsmæssig, idet Hunden, der trækker med Halsen, kan blive kvalt, naar den under Kørselen bliver ophidset og overanstrengt. Blandt de gamle Kamtshadalere var en meget heldig Modifikation at dette Seletøj i Brug. Det gamle kamtshadalske Hundeseletøj, beskrevet af Krasheninnikoff³⁾ og Ditmar⁴⁾, bestod ligeledes af en enkelt Løkke eller Krave, men var anbragt paa en anden Maade end Amur-Seletøjet. Kraven lagdes om Halsen, og det ene Forben blev stukket igennem, hvorved Hunden kom til at trække med Skulderen og delvis med Bringen. Højre-Hunden havde venstre Forben gennem Kraven og trak altsaa med højre Skulder, Venstre-Hunden havde

¹⁾ The Koryak, pp. 504—507.

²⁾ Leopold v. Schrenck, Reisen und Forschungen, vol. III, pp. 484, 491, 496, o. f., pl. 36—37. Ainu Seletøjet ses i en japansk Tegning, som Mac Ritchie har publiceret (The Ainu. Internationales Archiv für Ethnographie, Supplement til vol. IV, pl. XV, Fig. 2).

³⁾ Krasheninnikoff, Opisanie zemli Kamčatki, vol. II, p. 79 (St. Petersburg 1819. Ny Udgave. Krasheninnikoff rejste 1733—43).

⁴⁾ K. V. Ditmar, Reisen und Aufenthalt in Kamtschatka in den Jahren 1851—55 Beiträge zur Kenntniss des Russischen Reiches, 3. Folge vol. VII, p. 161 (St. Petersburg 1890).

højre Forben gennem Kraven og trak derfor med venstre Skulder. Krashennikoff var den første Iagttager, som bemærkede Ligheden mellem det kamtschadalske Hundeseletøj og det korjakakiske Rensdyrseletøj; han saa ogsaa den Forskel, at i det korjakiske Rensdyrforspand har begge Dyrene Kraven over højre Skulderblad (d. e. højre Ben er stukket igennem Kraven, saaledes at begge Dyrene trækker med venstre Skulder)¹⁾. Hos de nordlige

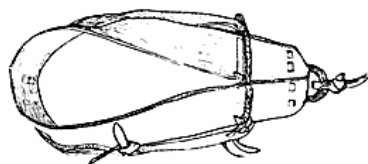

Fig. 4. Giljakisk Hundeseletøj (efter L. v. Schrenck).

Tunguser og Jakuter ligner ikke alene selve Rensdyrseletøjet det gamle kamtschadalske Hundeseletøj, men det er ogsaa anbragt paa samme Maade, saaledes at den højre Ren trækker med højre Skulder og den venstre Ren med venstre Skulder; denne fuldkomne Lighed har Jochelsen gjort opmærksom paa ²⁾.

Den fundamentale Lighed mellem Rensdyrseletøjet og den gamle østsibiriske Hundeseletøjs-Type gør det overordentligt sandsynligt, at Rensdyr-Kørsel opstod som en Efterligning af Hunde-Kørsel. Paa den anden Side er den Antagelse, at Rensdyr-Kørsel skulde være et Resultat af Kulturindflydelse fra Heste- og Okse-Kørsel, endnu ikke blevet begrundet ved etnografiske Fakta.

Fig. 5. Samojedisk Rensdyrsele (efter A. Th. v. Middendorff).

Jeg skal ikke her komme ind paa Rensdyrseletøjets lokale Variationer; de er kun Variationer, som mest beror paa forskellig Anbringelse af Seletøjet paa Dyret — den fundamentale Type er den

¹⁾ Krashennikoff, op. cit., vol. II, p. 210.

²⁾ Jochelson, op. cit., p. 507.

samme, fra Lapland til Tshuktsher-Halvøen ¹⁾. — Hvis vi kendte den tidligere geografiske Udbredelse af den Hundeseletøjs-Type, hvoraf Rensdyrseletøjet synes at være udviklet, og som Jochelson anser for at være den ældste i Østsibirien, da kunde dette maaske hjælpe os til at bestemme det Omraade, hvor Rensdyr-Kørslen først opstod; det vestlige Sibirien er udelukket, fordi en anden primitiv Type af Hundeseletøj er udbredt her.

Malkning praktiseres ikke af alle Rensdyrnomader; vi finder Malkning udbredt over to adskilte Omraader, et i Nordasien, et andet i Skandinavien. Sojoterne malke deres Rener og laver endogsaa Smør og Ost af Mælken ²⁾. Karagasserne malke deres Rener ³⁾; og blandt Tunguserne synes Malkning at være en almindelig Skik. Flere Iagttagere forsikrer, at Smørkærningen er fuldstændig ukendt blandt Tunguserne ⁴⁾, og Laufer erklærer endogsaa (p. 103), at ingen østsibirisk

Fig. 6. Lappisk Rensdyrsele, gammeldags Type.

¹⁾ Ikke alle Beskrivelser eller Illustrationer af Rensdyrseletøj er paalidelige; endog den udmærkede Iagttager A. Erman har begaaet en alvorlig Fejl i sin Beskrivelse af det samojediske og ostjakiske Seletøj (Reise um die Erde. Historischer Reisebericht. Berlin 1833. Vol. I, p. 632). Han har overset den vigtigste Del af Seletøjet, nemlig Kraven, hvorfra Trækremmen udgaar; han siger, at Trækremmen udgaar fra det Bælte, som er anbragt bagved Dyrets Forben. I Virkeligheden er dette Bælte den mindst nødvendige Del af Seletøjet, da det kun skal hindre, at Trækremmen og Tømmen synker ned, naar Dyret standser. Gode Illustrationer af det samojediske og ostjakiske Seletøj er givet af Ernst Hofmann (Der nördliche Ural und das Küstengebirge Pae Choi. St. Petersburg 1856. Vol. II, pp. 56 o. f. Fig. 16), F. R. Martin (Sibirica. Stockholm 1897. Fig. 79 i Teksten til Pl. 16), F. G. Jackson (The great frozen land. London 1895. pp. 115 o. f. Titel-Illustrationen). Det gammeldags lappiske Seletøj ses bedst hos Schefferus, Lapland (den tyske Oversættelse, Frankfurt a. M. 1675. p. 306). Dette gammeldags Seletøj er endnu i Brug i Lapland. Lapperne i det nordlige Skandinavien har dog indført en Forbedring, idet Kraven er erstattet af et Par Stavtræer — dette skyldes rimeligvis Indflydelse fra Heste- eller Okseseletøj; den enkelte Trækrem er dog bibeholdt (jvf. E. Demant-Hatt, Med Lapperne i Højfjeldet, Note 52 og flere Illustrationer). Ifølge Prof. K. B. Wiklund, Upsala, er denne forbedrede Form af Rensdyrseletøjet et Laan fra de rensdyrejende finske Nybyggere i Lapland.

²⁾ Ørjan Olsen, op. cit., p. 84.

³⁾ H. F. Katanova i Zapiski Imperatorskago Russkago Geograficeskago Obščestva, vol. XVII, 2, p. 148 (St. Petersburg 1891).

⁴⁾ Jvf. f. Eks. Ferdinand Müller, Unter Tungusen und Jakuten (Leipzig. 1898), p. 48. V. L. S'ärosevski, Jakuti (St. Petersburg 1896), p. 147.

Stamme laver Smør. Pekarski og Tsv'ätkov¹⁾ fortæller imidlertid om en interessant, primitiv Maade at lave Smør paa, brugt af Tunguserne ved Ajan: »Af Rensdyrmælk laves Smør: Mælken hældes i Tursuk'er [d. e. Lædersække, der anvendes som Mælkebeholdere] og bindes ved Flytninger oven paa Læset; under Rejsen bliver den rystet og paa denne Maade kærnet til Smør. Smør laves kun i ringe Grad, fordi Mælkeudbyttet og Mælkeforraadet er ubetydeligt. Mælken bruges ofte som »Fløde« i The.

Selve det primitive i denne Smørkærning synes at antyde, at den ikke er saa ganske ny blandt Tunguserne. Ifølge Georgi har Rensdyrtunguserne ogsaa lavet Ost til Brug om Vinteren²⁾. — Naar

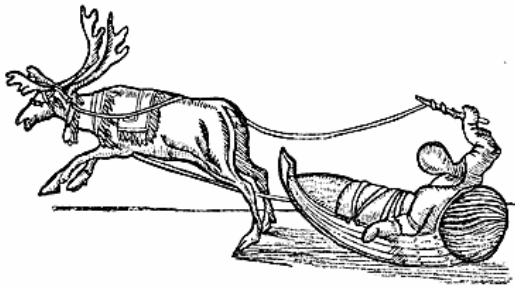

Fig. 7. Lappisk Slædekørsel (efter Schefferns).

Laufer i sin Gengivelse af Hwei Shen's Beretning om Fu-sang (p. 103) antager Oversættelsen »and make cream of their milk«, maa den Indvending gøres, at Rensdyrmælk ikke bærer Fløde saaledes som Komælk og derfor aldrig skummes; og Laufers Udtalelse »reindeer-milk is not made into any product in northern Asia« modsiges ikke alene ved de ajanske Tungusers Smørrystning, men ogsaa ved Sojoternes Smør og Osteproduktion.

Den geografiske Udbredelse af Malkningen blandt de asiatiske Rensdyrnomader falder omtrent sammen med Udbredelsen af Rensdyr-Ridning. Hos Tshuktsherne og Korjakerne er regelmæssig Malkning en ukendt Kunst; lejlighedsvis, i Nødsfald, kan Hyrderne fange en Hunren, kaste den omkuld og forsøge at suge Mælk af dens Yver; tshuktshiske Hyrder kan endog forsøge at samle en Smule Mælk

¹⁾ Ocerki byta Priajanskix Tungusov, Publication de Musée d'Anthropologie et d'Etnographie, vol. II, 1, p. 34 (St. Petersburg 1913).

²⁾ J. G. Georgi, Russland, Beschreibung aller Nationen des russischen Reiches (Leipzig 1783), p. 320.

ved at spytte den udsugede Mælk ud i en Blære¹⁾. Diening er rimeligvis en meget gammel Malkemethode²⁾; den bruges ogsaa lejlighedsvis af Orotshonerne³⁾ og endogsaa af lappiske Hyrder. Der er imidlertid et langt Spring mellem dette og regulær Malkning, saaledes som Tunguserne praktiserer den. Kun i visse Egne, hvor Korjakerne lever i nær Forbindelse med Tunguserne, har de lært af disse at malke Renkøerne⁴⁾.

Blandt Samojederne og Ostjakerne synes Rensdyrmalkning at være saa godt som ukendt. Ved at gennemse Litteraturen om disse Rensdyrnomader finder vi, at nogle Jagttagere slet ikke omtaler Spørgsmaalet om Malkning, medens andre forsikrer, at Malkning ikke praktiseres⁵⁾. Den finske Etnograf Kai Donner, som har studeret de saakaldte Ostjak-Samojeder ved Ob og dens Bifloder Vasjungan og Ket, har imidlertid fortalt mig, at Samojederne malke. Sandsynligvis gælder dette kun de østligste og sydligste Samojeder. Kai Donners i 1914 udkomne Arbejde om Samojederne har jeg desværre ikke kunnet komme i Besiddelse af.

Hos Lapperne var Malkning indtil nyeste Tid et vigtigt Led i Rensdyravlen, og Renmælken og dens Produkter spillede en betydelig Rolle i den lappiske Husholdning. I Løbet af de sidste Aartier er den regelmæssige Malkning gaaet noget af Brug, og paa samme Tid er Produktionen af Kød som Salgsvarer blevet af stedse større Betydning. Tidligere blev Renkøerne malket regelmæssig fra Midsummer til Oktober, en eller to Gange om Dagen, Mælk var det vigtigste Næringsmiddel om Sommeren, og Ost og hengemt Mælk fandtes altid i en lappisk Husholdning; »den sidste Ost skal se den første«, sagde man. En fuldstændig Beskrivelse af Lappernes Brug af Mælken vilde udgøre en ret

¹⁾ Bogoras, op. cit., p. 84. Jochelson, op. cit., p. 494.

²⁾ Denne Metode er endogsaa blevet praktiseret af Rensdyrjægere. I en eskimoisk Fortælling fra Grønland dræber en Jæger en stor Hunren med en Pil og dier derefter dens Mælk (Rink, Eskimoiske Eventyr og Sagn, vol. II, København 1871, p. 110).

³⁾ Schrenck, Reisen und Forschungen, vol. III, p. 460 Note 2.

⁴⁾ Jochelson, op. cit., p. 494.

⁵⁾ Pallas, Reise, vol. III, p. 69 (»Sie verstehen nicht selbige zu melken«. Samojederne i Provinsen Obdor). V. Islavin, op. cit., p. 44 (...selve Rensdyravlen er meget simpel og i en vild Tilstand, saa at sige, ikke som hos Kola-Lapperne, hvor Renen er blevet et Husdyr og hvor de faar Mælk og Ost af den...). Islavin besøgte Samojederne i Mezen-Distriktet. (Klingstädt) Memoire sur les Samojedes et les Lapons (København 1766) p. 35 (Klingstädt havde levet i Archangelsk).

stor Afhandling og vilde bevise, at Malkningen havde ret dybe Rødder i den lappiske Kultur. Af historiske Kilder ved vi, at Malkningen var højt udviklet hos Lapperne saa tidligt som i det 16. Aarh.¹⁾ Der synes dog at være gode Grunde til at antage, at hele det lappiske Mælkeri skyldes Kulturindflydelse fra deres skandinaviske Naboer²⁾. De lappiske Ord for Mælk og Ost og de fleste Navne paa Malkeredskaber o. l. er af skandinavisk Oprindelse. Hele Teknikken synes at være af skandinavisk Herkomst. Endogsaa den med Mælk og Malkning forbundne Overtro er laant fra Skandinaverne. Den eneste Brug af Rensdyrmælken, som sikkert tør antages at være oprindelig lappisk, er Dienting af Renkøerne, der lejlighedsvis praktiseres af Børn og Hyrder, og som endogsaa findes omtalt hos en Forfatter fra det 17. Aarh.³⁾ — Der synes ikke at være nogensomhelst Grund til at antage nogen Forbindelse mellem den tungusisk-sojotiske og den lappiske Malkning; og da saa kompetente Iagttagere som Pallas og Islavin udtaler, at Malkningen mangler hos de nordvestlige asiatiske og europæiske Samojeder, er der ingensomhelst Grund til at antage, at Rensdyrmalkning er overført fra Samojederne til Lapperne. Lappisk Rensdyrmalkning maa skyldes skandinavisk Indflydelse — eller med andre Ord, Malkning hørte ikke oprindeligt til den lappiske Rensdyrnomadisme.

Rensdyrnomadernes Malkning af Renen maa sikkert skyldes Indflydelse fra Folket med Ko- og Hesteavl. Vor Analyse har imidlertid givet os det Resultat, at Malkning ikke hører til Rensdyrnomadismens ældste Elementer. Rensdyrmalkning opstod indenfor to adskilte Omraader, Nordasien og Lapland, ganske som Brugen af Renen som Pakdyr; ingen af disse Brug har udbredt sig til alle Rensdyrnomader.

Slagtemetoderne er ikke de samme alle

¹⁾ Olaf Magni De gentium septentrionalium variis conditionibus etc. Basileæ 1567, lib. XVII, cap. 20—21. — I et Dokument fra 1567 (udgivet af Isak Fellman i hans store Samling Handlingar och Uppsatser angående Finska Lappmarken och Lapparne, vol. III, p. 338. Helsingfors 1912) omtales Rensdyrost som en Artikel, der gaves som Tribut til Autoriteterne af Lapperne i det nordlige Sverige.

²⁾ J. K. Qvigstad, Nordische Lehnwörter im Lappischen (Videnskabs-Selskabets Forhandlinger, Christiania 1893), p. 65.

³⁾ G. Tuderus, Om de österbothniska lappar under Kiemi gebit. Udgivet af K. B. Wiklund i Bidrag til Kännedom om de Svenska Landsmälen och Svenskt Folkliif. XVII, 6, Upsala 1905. Cap. IX, p. 22.

Vegne. Uheldigvis er vor Viden ufuldstændig med Hensyn til den geografiske Udbredelse af de forskellige Metoder. Nogle faa Kendsgerninger kan dog paapeges. Blandt Tunguserne, Samojederne og Ostjakerne synes Strangulering af Renen at være ret almindelig brugt¹⁾, skønt ogsaa andre Dræbnings-Metoder omtales i Literaturen. Denne Strangulering minder noget om de Metoder, som Kalmukkerne i Altai anvender ved Hesteofring²⁾, og sandsynligvis er denne Slagtemetode blevet udbredt over det nordlige Asien sammen med visse shamanistiske Skikke. Den har imidlertid ikke udbredt sig over hele Rensdyrnomadismens Omraade — den har aldrig naaet Lapland og heller ikke Korjakerne og Tshuktsherne. Det synes, at en ældre Metode end Strangulering og Halssnit er den at stikke Dyret i Hjertet eller i Nakken eller begge Steder. I Lapland stikkes Renen med en Kniv i Hjertet; hos de sydlige Lapper er det Skik at stikke Renen først i Nakken, mellem Hjærneskallen og første Halshvirvel, og derefter i Hjertet. Denne lappiske Slagtemetode er ikke laant fra Skandinaverne, da den er ganske forskellig fra Skandinavernes Okse-slagtning; vi finder derimod lignende Metoder i det nordøstlige Asien hos den tungusiske Stamme Orokerne paa Sakalin, som stikker Renen i Nakken med en lille Kniv³⁾. Den tungusiske og korjakiske Slagtemetode, at stikke Renen i Hjertet⁴⁾ ligner meget den lappiske Metode; dog bruger Lapperne altid en Kniv hertil, aldrig Spyd.

I Rensdyrvogtningens Teknik findes ikke faa Træk, som er udbredt over hele Rensdyrnomadismens Omraade. Ikke alene finder vi saadanne Ligheder, der kan forklares ud fra Renens naturlige Instinkter — f. Eks. Brugen af Urin som Løkkemiddel, eller det at man drager Fordel af Renens Hjordinstinkt. Vi finder ogsaa Ligheder af en anden Art, som tyder paa Kulturforbindelser —

¹⁾ Jvf. J. Bulitschef, Reise in Ostibirien (Leipzig 1858), p. 90 (Tunguserne i Provinsen Ochotsk); Ernst Hofmann, Der nördliche Ural, vol. I. p. XXVIII (Offerfest hos Ostjakerne); A. G. Schrenk, Reise nach den Nordosten des europäischen Russlands (Dorpat 1856), vol. I. p. 406—7 (Offerfest hos Samojederne i det nordøstlige Rusland). Kai Donner har meddelt mig, at blandt de af ham besøgte Samojeder er det Skik at dræbe Renen ved Strangulering, og siden skærer man Halsen over paa Dyret for at faa Blodet.

²⁾ W. Radloff, Aus Sibirien, vol. II, p. 25—26.

³⁾ S. Ishida i The Journal of the Anthropological Society of Tokyo, vol. XXV, no. 286, Jan. 1910. Jeg skylder Professor K. B. Wiklund, Upsala, denne Henviisning.

⁴⁾ Bogoras, op. cit. p. 85. Jochelson, op. cit., p. 95.

f. Eks. Lassoer og Kastration ved Bidning (som foretages af to Grunde, dels for at fremme Fedningen af de Handedyr, som er bestemt til Slagting, og dels for at tæmme de Rener, der skal anvendes som Transportdyr). — Paa den anden Side er der nogle Træk i Renvogtningens Teknik, som har en mere begrænset Udbredelse; blandt disse maa vi lægge Vægt paa Brugen af Hyrdehund, der kun findes fuldt udviklet i Lapland og hos de europæiske Samoieder¹⁾. De asiatiske Samoieder bruger ikke Hyrdehund, ifølge Middendorff²⁾, og Middendorffs Forklaring³⁾, at Ulvene i det nordvestlige Sibirien er allfor talrige for Hunden, slaar selvfølgelig ikke til; dersom Hunden ikke kunde klare sig, saa kunde Renen endnu mindre — og i Virkeligheden er Hunden en god Vogter mod Rovdyr. Kalmukkerne i Altai lader deres Hunde vogte Kvæghjorden imod natlige Ulveangreb⁴⁾; ogsaa Kirgiserne paa Irtish-Steppen vogter deres Hjerde om Natten ved Hjælp af Hunde⁵⁾. Det synes, at Sojoterne lejlighedsvis anvender deres Jagthunde som Hyrdehunde⁶⁾.

Hyrdehundens kulturhistoriske Oprindelse er et vanskeligt Problem. Det forekommer mig, at een Udviklingslinje kan spores tilbage til Jagthunden. Naar man læser Jakuten Uwarowskij's Fortælling⁷⁾ om den tungusiske Jagthund, der indhenter Vildrener og opholder dem ved at løbe omkring dem, indtil dens Herre kan naa frem, mindes man den lappiske Hyrdehund, som indhenter Strejfrener og jager dem tilbage til Hjorden. Afstanden mellem Jagthund og Hyrdehund er dog meget betydelig — Hyrdehunden er en Kulturerhvervelse af høj Rang; og sandsynligvis har de vestlige Rensdyrnomader udviklet denne Brug af Hunden under Indflydelse fra mere civiliserede Naboer.

Et andet Træk, som ligeledes er begrænset til visse Omraader, er Brugen af Bjælder paa nogle af de ledende Dyr i Hjorden. Dette Træk har nogen

¹⁾ F. G. Jackson, *The great frozen Land*, p. 77—78.

²⁾ Finsch omtaler dog Brugen af Hyrdehunde ved Renvogtningen i det vestlige Sibirien. O. Finsch, *Reise*, p. 474—475.

³⁾ Middendorff, *Reise in den äussersten Norden und Osten Sibiriens*, vol. IV, p. 1333.

⁴⁾ Radloff, *Briefe aus dem Altai* (Erman's Archiv, vol. 21, 1862), p. 182.

⁵⁾ T. W. Atkinson, *Oriental and western Siberia* (London 1852), p. 289.

⁶⁾ Ørjan Olsen, *op. cit.*, p. 80.

⁷⁾ Uwarowskij's *Erinnerungen* (Otto Böthling, *Über die Sprache der Jakuten*; Middendorff's *Reise*, vol. III), p. 29.

Betydning for lappisk Renvogtning, og det synes her at være et Laan fra Skandinaverne; Bjælder-nes Lyd letter i høj Grad Eftersøgningen af spredte Flokke. Ogsaa de nordlige Syrjæner, et finsk Folkeslag, som i sen Tid har lagt sig efter Rensdyravl, anvender Bjælder, og de afviger i den Henseende fra Samoiederne, som iøvrigt er deres Lærere i Renvogtningens Kunst¹⁾. Blandt de asiatiske Rensdyrnomader synes Brugen af Bjælder at være næsten ukendt; Middendorff afbilder ganske vist en Bjælde af Elsdyrtaak, anvendt af Tunguserne²⁾, men Skikken synes ikke at være almindelig hos Tunguserne.

— Det er indlysende, at ikke alle de Kulturtræk, som hører til Rensdyrnomadismens nuværende Former, kan være lige gamle. Hvis vi vilde forsøge at rekonstruere Rensdyrnomadismen i dens ældste Form, da maatte vi fradrage en Del af dens nuværende Elementer. Den geografiske Udbredelse af de Kulturelementer, som vi har betragtet paa de foregaaende Sider, gør det aabenbart, at Rensdyrnomadismen har været underkastet Kulturindflydelser af en omdannende Natur indenfor to forskellige Omraader: det tungusisk-sojotiske Omraade og Lapland. Brugen af Rener til Ridning og til at bære Byrder og som Malkedyr maa være kommet ind i det tungusisk-sojotiske Omraade som Følge af Berøring med Heste- og Oksekultur og tilhører ikke Rensdyrnomadismens ældste Form. Nogle Træk af mindre Betydning, saasom Slagting af Renen ved Strangulering og Halssnit, maa ogsaa skyldes sydlig Indflydelse og kan ikke regnes blandt Rensdyrnomadismens ældste Træk. I Lapland maa Malkningen og Tilberedningen af Ost, Smør etc. skyldes Indflydelse fra Skandinaverne, og Brugen af Renen som Pakdyr kan maaske opfattes som et specielt lappisk Træk; i hvert Fald har den ejendommelige lappiske Paksaddel ingen Relation til nogen anden mig bekendt Paksaddel. Hyrdehunden er et for de vestlige Rensdyrnomader karakteristisk Træk.

Ved en Rekonstruktion af den ældste Rensdyrnomadisme maa vi altsaa fradrage følgende Elementer: Brugen af Renen som Ride- og Pakdyr, Malkningen og Hyrdehunden. De Former af Rensdyrnomadisme, som findes hos Sojoterne, Tunguserne og Lapperne, er meget langt fra at være primitive.

Paa den anden Side, hvis vi betragter de Om-

¹⁾ Hofman, *Der nördliche Ural*, vol. II, p. 149.

²⁾ Middendorff, *Reise*, vol. IV, p. 1272 og Fig. p. 1271.

raader, hvor de nævnte Elementer mangler, saa finder vi heller ikke der primitive Forhold. Korjakerne og Tshuktshernes Rensdyrnomadisme og Samojedernes i det nordvestlige Sibirien er visselig i nogle Henseender forholdsvis gammeldags; men ogsaa de indeholder Træk, som ikke kan være meget gamle. Hjordenes betydelige Størrelse og det Forhold, at Renejeren næsten udelukkende lever af sin Hjords Produkter, er ikke primitive Træk. I Pallas' Dage slagtede Samojederne i Distriktet Obdor ikke mange af deres Renner; Føden fik de især af Jagtens Produkter, navnlig af Vildrenjagten.

»Diese Hausthiere dienen aber hauptsächlich nur bey ihren Zügen zu Fortbringung der Schlitten. Sie verstehen nicht selbige zu melken, und zum Schlachten sind ihre Heerden theils zu schwach, theils die Besitzer zu geitzig. Ihr Hauptbestand ist, wie bey den Tungusen und einigen Nordamerikanischen Völkern, die Jagd und sonderlich die wilden Renntierheerden, welchen sie auf allerlei Art nachzustellen wissen . . . «¹⁾

Dette Forhold, at Rensdyrnomadismen og Jagten, særlig Vildrenjagten, gik Haand i Haand, synes at have været almindeligt. Hos Tunguserne, Sojoterne, Karagasserne og Voglerne er Tamrenen endnu stadig hovedsagelig et Transportmiddel, et værdifuldt Hjælpemiddel i Jægerens Liv. I Lapland var Vildrenjagten tidligere af stor Betydning for Lapperne Økonomi, hvilket mange af de gamle Forfattere fortæller os²⁾. De store Hjorde, som gør det muligt for deres Ejere at leve udelukkende af Rensdyravlens Produkter, repræsenterer en ekstrem Udvikling, begunstiget af de for Renen udmærkede Ernæringsforhold i Tundraerne og paa de skandinaviske Fjælde; denne Form for Rensdyrnomadisme har i høj Grad skadet Vildrenens Livsbetingelser og derved formindsket Vildrenjagten Muligheder, samtidig med at den har givet Nomadernes Økonomi et sikrere Grundlag.

Men de gamle Rensdyrnomader var Vildrenjægere; og utvivlsomt maa Vildrenjagten have været en vigtig Næringsvej i det nordlige Asien og Europa, længe før Tamrenens Tid begyndte. Det

¹⁾ Pallas, Reise. vol. III. p. 69.

²⁾ Olaus Magnus, lib. IV, cap. XI, lib. XVII, cap. XXI. Schefferus, cap. XIX. Knud Leem, Beskrivelse over Finmarkens Lapper (København 1767) p. 181—185. Blandt Lapperne var — og er — Jagten en Næringsvej, som mest drives af fattige Mænd, der kun ejer faa Renner. Rige Renejere har ikke Tid til Jagt.

Spørgsmaal frembyder sig: hvad har Rensdyrnomadismen arvet fra Vildrenjagten?

Jeg har gentagne Gange tilbragt glade Dage sammen med lappiske Renvogtere. Deres Liv har sin egen Charme; og denne Charme beroer for en stor Del paa et stærkt Jagtelement. Vi drager ud i den tidlige Morgenstund for at opsøge spredte Dele af Hjorden; det kan tage os hele Dagen, eller maaske flere Dage, før vi har fundet og samlet Strejfrenerne. Renflokkene spores paa mange forskellige Maader; det nedtraadte Græs siger os, hvornaar Rennerne passerede og hvad Retning de tog; af Ekskrementernes Udseende kan det findes ud, om Rennerne har været her i Dag eller i Gaar eller maaske i Forgaars; hvis Dyrene er gaaet over en Snedrive, undersøges Sporene, for at se om det hændte i Morges eller i Gaar. De graa Fjældsider, mange Kilometer borte, afsøges af Vogternes skarpe Øjne, for at se om de graa Prikker derovre er Renner eller blot Klippestykker. Renvogtningen kræver samme Slags Evner og samme Slags Viden, som dem Lapperne Forfædre brugte paa Vildrenjagten. Et intimt Kendskab til Dyrenes Vaner og Veje og til Egnens Orografi er uundværligt; dersom Vinden i nogen Tid har blæst fra det Hjørne, kan vi vente at finde Renner i denne Dal eller paa hint Fjæld; har det været koldt og regnfuldt, da har de muligvis spredt sig gennem disse Skove o. s. v. Vogterens vidunderlige Evne til at løbe og springe Mil efter Mil gennem Stenur og over Sump og Moser, bærende paa sin Ryg Proviant og maaske et Skind eller et gammelt Tæppe for at kunne overnatte ude, skyldes ogsaa Arv fra en lang Række af vildrenjagende Forfædre.

Og fra disse Forfædre har Rensdyrnomaderne ogsaa arvet mere materielle og haandgribelige Kulturelementer. Lassoen, der bruges af alle Rensdyrnomader, er et gammelt Jagtredskab. Assyrerne brugte Lassoen paa Jagt, som det fremgaar af et Relief, der fremstiller en Jagtscene¹⁾. I nogle Dele af Nordamerika synes Lassoen at have været brugt til Jagt; i en Kwakiutl Fortælling²⁾ omtales dette Redskab til Brug ved Fangst af Bjærgfaar; i en eskimoisk Fortælling fra Grønland³⁾ optræder en Mand af det mytiske »Indlandsfolk« fangende Sæ-

¹⁾ Schurz, Urgeschichte der Kultur, Fig. p. 345.

²⁾ Franz Boas and George Hunt, Kwakiutl texts (Jesus North Pacific expedition, vol. III), p. 36.

³⁾ H. Rink, Eskimoiske Eventyr og Sagn (København 1866), p. 114.

ler med en Snare, som han kaster fra Strandbred- den; Lahontan¹⁾ beskriver en Bisonjagt hos Arkan- sas-Indianere og afbilder en Bison, fanget ved Hjælp af flere Reb, som holdes af fire Mænd. Maaske er der en Art af udviklingshistorisk For- bindelse mellem Lassoen og Snare-Fælden, hvis Brug er saa vidt udbredt blandt Jægere i det nord- lige Europa, Asien og Amerika, især til mindre Vildt, men i nogle Tilfælde ogsaa til Storsvildt. Elsd- dyret er blevet fanget med Snare af nordameri- kanske Indianere²⁾, Vildren og Elsdyr af Samoje- derne³⁾, Lapperne har fanget Vildrenen i Snarer, lavet af Sener⁴⁾; endogsaa Bjørnen er blevet fanget i Snare, ifølge Johan Turi⁵⁾.

Efter lappisk Tradition er Lassoen blevet brugt ved Fangst af Vildren. En interessant Beretning om Vildrenjagt er givet af en Lap, Bera Turi, Johan Turis Nevø. Af denne Beretning (som frem- kommer i en Samling lappiske Tekster, der i en nær Fremtid udgives af Emilie Demant Hatt) lærer vi, at en Vildren undertiden fangedes med Lasso og dræbtes, naar den havde sluttet sig til en tam Ren- hjord. — Hos Tshuktsherne bruges Lassoen ved Fangst af Bjærgfaar⁶⁾. Utvivlsomt er Lassoen af langt større Betydning for Nomaden, end den nogensinde var for Jægeren; men dog er der Grund til at antage, at Nomaden overtog den fra Jægeren.

Brugen af menneskelig Urin eller Salt som Løkkemiddel, en Skik der findes hos alle Rens- dyrnomader, kan ogsaa spores tilbage til Jægerne. At Hjorte og Bjærgfaar holder af at besøge Steder, hvor Overfladen er saltholdig, for at slikke Salt, er velkendt af nordasiatiske Jægere⁷⁾; og nogle Tunguser bruger endogsaa at salte Jorden for at lokke Vildtet til at besøge visse Steder⁸⁾.

¹⁾ Lahontan, *New Voyages to North-America* (reprinted from the English edition of 1703, by Thwaites, Chicago 1905), vol. I, p. 204, og *Front-Illustration*, »a beeve catch'd by the horns with ropes«.

²⁾ Lahontan, *op. cit.*, vol. I, p. 106.

³⁾ Pallas, *Reise*, vol. III, p. 89.

⁴⁾ Leem, *op. cit.*, p. 184.

⁵⁾ *Muittalus samid birra*, udgivet af Emilie Demant, (Stock- holm 1910) p. 169.

⁶⁾ Bogoras, *The Chukchee*, p. 137.

⁷⁾ Johann Sievers, *Briefe aus Sibirien* (St. Petersburg 1796), p. 63—64. Jagt i Jablonnoi Bjærgene.

⁸⁾ Jvf. Middendorff, *Reise*, vol. IV, p. 1389; G. Radde, *Berichte über Reisen im Süden von Ostsibirien* (Beiträge zur Kenntniss des Russischen Reiches, vol. 23. St. Petersburg 1861), p. 630.

Uden Snesko eller Ski vilde Renvogtningen være en Umulighed om Vinteren. Der kan ikke være Tvivl om, at Sneskoen brugtes paa Vildren- jagt, længe før Rensdyrnomadismen opstod; det er endogsaa sandsynligt, at Sneskoens Udvikling er blevet i høj Grad fremmet derved, at den er blevet brugt ved Jagt paa Vildren og Elsdyr i dyb Sne, en Jagtmaade, der drives overalt fra Lapland til det østlige Kanada og Ny England¹⁾.

I Lapland samt hos Sojoterne og Tunguserne finder vi den Skik at jage Renerne ind i Indheg- ninger, hvor Malkning og andet Arbejde med Hjør- den foregaar. Begyndelsen til denne Skik kan maa- ske søges i en Jagtmetode, som er beskrevet fra Lapland²⁾, Samoiederne³⁾, og flere nordameri- kanske Indianerstammer⁴⁾. Denne Jagtmetode bestaar deri, at Dyrene drives ind i en Indhegning gennem en Slags Tragt, dannet af to lange divergerende Gærder eller Rækker af Stokke o. l. Lapperne la- ver endnu en saadan tragtformet Indgang til den Indhegning, i hvilken de samler Renhjørdene⁵⁾.

I det hele taget indeholder Rensdyrnomadernes Kultur en Mængde Træk, som aabenbart er ældre end Renens Domesticering, og af hvilke mange maa betragtes som Arv fra en Jægerperiode. Et sammenlignende Studium af Rensdyrnomadernes materielle Kultur og de vildrenjagende amerik- ske Stammers (særlig de nordlige Athapasker og Algon- kian-Folk) vilde afsløre et betydeligt Antal af fun-

¹⁾ Jvf. f. Eks, Leem, p. 183—184 (lappisk Renjagt); Mid- dendorff, *Reise*, vol. IV, p. 1378, og vol. III, p. 29 (Jakuten Uwarowskij's Beskrivelse af tungusisk Rensdyrjagt, i Böthlingk's Afhandling »Ueber die Sprache der Jakuten«); Johann Sievers, *op. cit.*, p. 64 (Elsdyrjagt i Jablonnoi Bjærgene); G. T. Emmons, *The Tahltan Indians*, University of Pennsylvania anthropologi- cal publications, vol. IV, 1, p. 70 (Renjagt paa Snesko); *Jesuit relations*, ed. by Thwaites, vol. I, p. 247, og vol. IV, p. 193 (Beretning om Elsdyrjagt paa Snesko i det østlige Canada).

²⁾ Tornäus, citeret af Castrén, *Nordiska resor och forsk- ninger*, vol. I, p. 44—45. Leem, *op. cit.*, p. 184—185.

³⁾ Pallas, *Reise*, vol. III, p. 90.

⁴⁾ Frederick Whympier, *Travel and adventure in the terri- tory of Alaska* (London 1868), p. 187—188 og *Illustration*; Sa- muel Hearne, *A journey from Prince of Wales's Fort in Hud- son's Bay, to the Northern Ocean* (London 1795), p. 78—80; Lahontan, *op. cit.*, p. 106—107.

⁵⁾ Det maa dog indrømmes, at Navnet paa denne Rensdyr- Indhegning (gardde) er et Ord af skandinavisk Oprindelse. — Paa Færøerne bruger Faarehyrderne Indhegninger af Sten og med en tragtformet Indgang, jvf. Daniel Bruun, *Fra de færø- ske Bygder* (Tidsskrift for Landøkonomi, København 1904), *Illu- stration* p. 80—81.

damentale Lighedspunkter. Dersom disse nordlige Indianerstammer havde antaget Renen som Trækdyr, vilde de have passet mærkværdig godt ind i Rensdyrnomadernes Ensemble.

Rensdyrnomadismens Oprindelse.

Hvorledes gik det til, at Rensdyrjægerne i det nordlige Asien gjorde Renen til Trækdyr og lagde paa den et Seletøj, lignende det som var anvendt ved Hundekørsel?

Naar man ser en Renhjord i Fjældet, navnlig hvis det ikke er en meget tam Hjord, kan man næppe lade være at undre sig over, at det nogensinde for Alvor kunde falde Mennesker ind, at et saadant Dyr vilde egne sig til at trække Slæder. Sandt nok, i Myter og Legender finder man alle Slags mærkelige Trækdyr omtalt; i en grønlandsk Fortælling forekommer ogsaa Rensdyr-Kørsel, og i den samme Fortælling spiller ligeledes Bjørnen og visse Fabeldyr Trækdyrets Rolle¹⁾. Saadanne fantastiske mytiske Ideer kunde imidlertid aldrig bevirke, at man gav sig til at tæmme de Dyr, Legenden fortalte om. I Virkeligheden tror jeg, det vilde indeholde en psykologisk Umulighed, om vi antog, at Mennesket havde tæmmet Vildrenen med den klare Hensigt at gøre den til Trækdyr. Jeg finder det nødvendigt at antage, at Renen allerede til en vis Grad var tæmmet paa den Tid, da man begyndte at spænde den for Slæden.

En let Maade at udrydde Mysteriet paa er blevet foreslaet af Eduard Hahn²⁾. De første Rensdyravlere var — ifølge Hahn — oprindelig Heste- og Kvægavlere, som flyttede ind i Nordøstasien og der mistede deres Kvæg paa Grund af det haarde Klima, hvorefter de var nødt til at domesticere en anden Dyreart og valgte Renen til dette Brug. Denne Hypotese har een stor Fordel — den befrier sine Tilhængere fra enhver grundig Undersøgelse af Rensdyrnomadismens Problem. Rensdyr-Domesticeringen opfattes simpelthen som en Aflægger af Heste- og Okse-Domesticeringen — det er det hele. Det er intet Under, at en saa nem Teori er blevet helt populær. Laufer gaar endogsaa saa vidt, at han skriver (pag. 114): »All observers agree in regarding the domestication of the reindeer as an imitative process leaning towards that of horse and

cattle». Jeg vil hævde, at denne Udtalelse er noget for omfattende.

Hahns Teori taaler ikke en nøjere Prøvelse. I Virkeligheden trives Heste og Køer storartet i en betydelig Del af Rensdyrnomadismens Omraade. Jakuterne har nogle Steder bragt Heste og Køer nord for Polarkredsen, i enkelte Tilfælde endog helt op til Ishavets Bredder³⁾. Naturligvis, der findes Omraader i det nordlige Eurasien, hvor Heste og Køer ikke kan leve, og hvor Rensdyravl altid vil vedblive at være en lukrativ Erhvervsgræn. Jakuterne har imidlertid bevist Muligheden af at føre Heste- og Kvægavl langt nordpaa og derfor, dersom Hahns Teori var rigtig, maatte vi antage, at Udgangspunktet for Rensdyr-Domesticeringen skulde findes et Sted i Nærheden af den arktiske Skovgrænse — hvilket af flere Grunde vilde gøre det overordentligt svært at forklare Rensdyrnomadismens nuværende Udbredelse og Karakter. — Dersom vi nu lader dette Punkt ligge, viser der sig straks en ny Indvending imod Hahns Teori: Arbejdet med en Renhjord, særlig hvis den ikke er meget tam, er ingenlunde nogen let Sag. Det vilde utvivlsomt blive en meget besværlig Opgave for Heste- og Kvægavlere, der havde mistet deres Hjord, at tæmme Vildrenen i Stedet. Jeg vilde anse det for mere sandsynligt, at Kvægavlerne, i en saadan Nødtilstand, vilde foretrække at slaa sig paa de Næringsveje, der fra gammel Tid dreves i det Land, de var kommet til, nemlig Fiskeri og Jagt. — Den alvorligste Indvending mod Hahns Teori ligger dog deri, at Indflydelse fra Heste- og Kvægavl kun viser sig i Rensdyrnomadismens yngre Kulturelementer.

Det skal ikke nægtes, at nogle Rensdyrnomader har overtaget visse Ting fra Heste- og Kvægavl. Visse Kulturelementer, blandt hvilke Rensdyr-Ridning og Malkning er de vigtigste, skyldes utvivlsomt Kulturindflydelser fra Heste- og Kvægavlere; men disse tilhører ikke de ældste Lag i Rensdyrnomadismen. Som vist i forrige Kapitel, Rensdyr-Ridning og Malkning maa være forholdsvis unge Træk. Rensdyr-Kørsel er derimod et gammelt Træk; men vi har ingen etnografiske Grunde for den Antagelse, at dette Element er overtaget fra Heste- og Kvægavl, hvorimod der er tilstrækkeligt etnografisk Bevismateriale til at tro, at Rensdyr-Kørsel opstod som en Erstatning for eller en Efterligning af Hunde-Kørsel. Og skønt det næppe er muligt

¹⁾ Rink, Eskimoiske Eventyr og Sagn, p. 112—113.

²⁾ Eduard Hahn, Die Haustiere, p. 263.

³⁾ Middendorf, Reise, vol. IV, pp. 1311 o. f., 1324 o. f. Ferdinand Müller, Unter Tungusen und Jakuten, p. 205—206.

at paapege Oprindelsen til ethvert af Rensdyrnomadismens Kulturelementer, er det dog ganske klart, at en stor Del af denne Kulturform skyldes en Slags Arv fra Rensdyrjagten.

Jeg finder det nødvendigt at antage, at de første Rensdyrnomader var Rensdyrjægere, i Besiddelse af en grundig Fortrolighed med Vildrenen og dens Vaner. Da de ældste Rensdyrnomader ikke praktiserede Ridning eller Malkning, kan Indflydelsen fra Heste- og Kvægavl ikke have været meget stærk eller intim i Rensdyrnomadismens første Periode; hvis der overhovedet var nogen Indflydelse, maa den have været af en noget fjærn Natur. De første Rensdyravlere maa have været Jægere; og de Motiver, som gjorde sig gældende paa Rensdyravlens første Trin, maa have været af den Art, at de vilde fremme Jægerens Interesser.

Hvilke var disse Motiver? Naturligvis, som et Trækdyr, spændt for Slæden, er Tamrenen overordentlig værdifuld for Jægeren og frembyder adskillige iøjnefaldende Fordele fremfor Hunden. Jeg finder det imidlertid nødvendigt, som allerede sagt, at antage, at Renen til en vis Grad var tæmmet, før man faldt paa at spænde den for Slæden. Hvorledes kom denne foreløbige Tæmning af Renen istand?

Det er velkendt, at Dyr holdes for Selskabs og Morskabs Skyld i alle Lande, ikke alene af civiliserede Mennesker, men ogsaa hos Naturfolk, der ikke har nogen Ide om den økonomiske Værdi af Husdyr. Tør vi antage, at tamme Rener først holdtes for Morskabs Skyld, og saa siden blev sat til at bestille noget? Jeg tror det ikke. Renen har stærkt Hjordinstinkt, en enkelt Renkalv vilde ikke trives i Fangenskab i længere Tid; og at holde et større Antal af tamme Hjorte, blot for Morskab, vilde medføre saa stor Ulejlighed og Udgift, at det kun vilde blive forsøgt i civiliserede Lande, som i det gamle Grækenland og Rom, Kina og Indien¹⁾. I Særdelighed vilde ingen Jægerstamme nogensinde tage sig for at tæmme og holde et Antal Rener af rent æstetiske Grunde. Andre, stærkere Motiver maatte træde i Virksomhed, før Jægerens Begær underkastede sig Hyrdens Følelser.

Jægeren havde selvfølgelig en naturlig Interesse i Vildtets Trivsel. Vi finder denne Sympati udtrykt i visse halvreligiøse Ideer og Skikke, sigtende til at formere eller bevare Vildtbestanden.

¹⁾ Jvf. Eksempler hos Laufer, p. 131—133.

Disse Ideer og Skikke, af stor Interesse for Religionsvidenskaben, angaar os ikke her; den ærbødige Behandling af et dræbt Dyrs Knogler eller Udførelsen af rituelle Danse med en formodet magisk Indflydelse paa Dyrenes Formering har aldrig forårsaget et praktisk Fremskridt, saasom Domesticering af Dyr. Der knytter sig utvivlsomt Religion til enhver Gren af Menneskenes Liv og Virksomhed; men at søge efter Oprindelsen til rent økonomiske Former i de religiøse Forestillinger eller Skikke, hvormed de er associerede, er omtrent lige saa bagvendt som at betragte et Træ som det naturlige Resultat af de Lianer og Epifyter, det bærer¹⁾.

Den Tanke, at fange Vildrener uden straks at dræbe dem, og holde dem som et levende Forraad af Kød, vilde næppe falde en Jægerstamme ind, og vilde heller ikke let lade sig udføre. Bjørnen kan holdes i Fangenskab og fedes til den store Fest, saaledes som Giljakerne gør. Renen derimod, er et vandrende Dyr²⁾; den vilde ikke kunde leve i et Bur som Bjørnen, og den vilde heller ikke trives i en Indhegning, og i en Dyrepark vilde den ikke trives saa godt som Daadyret, Raadyret og Kronhjorten³⁾. Renens Vandre-Instinkt er saa stærkt, at det næppe kan undertrykkes, og det bestemmer for en stor Del Rensdyrnomadernes aarlige Vandring.

Jægerstammerne i det nordlige Asien fandt allerede længe før Rensdyrdomesticeringen en Næringskilde i de vilde Renhjørde. Sandsynligvis førte de sibiriske Rensdyrjægere et Liv ikke meget forskelligt fra de rensdyrjagende nordlige Athapaskers, om hvem Samuel Hearne skrev:

»As their whole aim is to procure a comfortable subsistence, they take the most prudent methods to accomplish it; and by always following

¹⁾ At Eduard Hahn ser Oprindelsen til Oksens Domesticering og endog til Plovkulturen i religiøse Riter, er en af de fundamentale Fejl i hans berømte Bog »Die Haustiere«.

²⁾ Jvf. f. Eks. A. G. Schrenk, Reise nach dem Nordosten des eur. Russlands (Dorpat 1848—54, vol. I—II, passim. Middendorff, Reise, vol. IV, pp. 1125 o. f., 1146 o. f., 1177 o. f. Det maa indrømmes, at Bjergrenerne i det sydlige Sibirien foretager mindre udstrakte Vandring end de nordlige Rener, hvorfor Middendorff kalder de førstnævnte »Stand-Rennthiere« til Forskel fra de sidstnævnte, som han kalder »Wander-Rennthiere«. »Standrenerne« vandrer imidlertid hver Vinter ned i Dalene og hver Sommer op i Bjærgene.

³⁾ Det uheldige Forsøg med at holde Rener i en stor Indhegning paa den jydsk Hede vil være i friskt Minde.

the lead of the deer, are seldom exposed to the griping hand of famine...¹⁾

Længe før Rensdyrdomesticeringen begyndte, kendte Jægerne utvivlsomt dette Dyrs Vaner og fulgte det paa dets Vandringer, ud i Tundraen eller op i Bjærgene om Sommeren, tilbage i Skovene og Dalene om Vinteren. Rensdyrnomadernes Vandringer var til en vis Grad allerede en fæstnet Vane, før Domesticeringen begyndte.

Nogle Forfattere har tænkt sig, at Rensdyrnomadismen udviklede sig gradvis af Jagten, idet den enkelte Jægergruppe fik særlig Interesse for den Vildrenshjord, som den levede af, og efterhaanden begyndte at tage Vare paa Dyrene²⁾. Denne Teori kræver nogen Modifikation. Etnografiske Kendsgæringer støtter ikke den Antagelse, at en Jægerstamme vilde give sig til at vogte og domesticere en Dyreart, saa længe dette Dyr kun betragtedes som et Slags Vildt. Og endnu til denne Dag betragter Rensdyrnomaderne Vildrenen fra Jægerens Synspunkt; Tamrenen maa vogtes og spares saa vidt muligt, Vildrenen derimod er til for at dræbes og spises. Det er helt betydningsfuldt, at Rensdyrfolkene bruger forskellige Ord for Vildrenen og Tamrenen³⁾. Lapperne tror, at man fik Tamrener ved at tæmme Vildrener; men deres Tanker om, hvordan denne Tæmning gik for sig, er temmelig uklare og kaster ikke Lys over Spørgsmaalet. Naar Vildrener fangedes levende i Indhegninger, blev de lige saa ubarmhertigt dræbt af Lapper og Samojeder som af nordamerikanske Indianere.

Denne slaaende Forskel, i Holdningen overfor Vildrenen og Tamrenen har saa dybe Rødder, at vi maa betragte den som værende meget gammel; jeg ser i Virkeligheden ikke, hvorfor den ikke skulde have gjort sig gældende allerede i Rensdyrnomadismens tidligste Tid.

Vort Problem kan stilles saaledes: Hvorledes gik det til, at Jægeren begyndte at betragte visse Rener som sin personlige Ejendom, der maatte vogtes og spares, medens hele Resten af Rensdyrarten var til for at dræbes og spises? Det synes klart, at den Interesse, som bandt Renejeren og

hans Hjord sammen, maa have været stærk fra Begyndelsen af, og af en saadan Art, at Jægeren kunde forstaa den. Og denne Interesse kan ikke fra første Begyndelse have været baseret paa Renens Brug som Transportdyr.

Vi finder imidlertid, at Rensdyravlerne i det nordlige Asien og Europa har anvendt tamme Rener ogsaa til et andet Brug, som vilde gøre Renen overordentlig værdifuld for Jægeren, nemlig som Lokkedyr. At dette Brug er gammelt, fremgaar af den Kendsgærning, at det var kendt i Skandinaviens saa tidligt som i det 9. Aarh., hvilket vi ved af Oltars berømte Forlælling⁴⁾. I dette Brug finder vi Tamrenen anvendt i den nøjest mulige Forbindelse med Rensdyrjagten.

At liste sig ind paa Vildtet er en Jagtmetode, der findes over hele Verden. Vidt udbredt er ogsaa den Skik, at Jægeren forklæder sig, saa han kommer til at ligne sit Vildt. Buskmændene i Sydafrika nærmer sig Strudsene forklædt i Strudseham⁵⁾. Naar Eskimoen sniger sig ind paa Sælen paa Isen, ligner han meget en Sæl selv i sine Sælskindsklæder⁶⁾, og han lokker Dyret ved at skrabe paa Isen⁷⁾. En smuk Beskrivelse af, hvorledes Assiniboin-Indianerne lokkede en Bisonhjord ind i en Indhegning, har Alex. Henry givet⁸⁾; flere øvede Jægere, klædte i Bisonhuder og bevægende sig paa en saadan Maade, at de lignede Dyrene selv, lokkede Bisonhorden ind i Indhegningen. — Ogsaa i det nordlige Asien er lignende Kunster blevet brugt. I sin Beskrivelse af den tungusiske Dragt skriver Georgi:

»... des Winters und auf der Jagd aber tragen sie Mützen welche aus der rauhen Haut von Rehkopfen, an denen die Ohren aufgerichtet, und wen sie junge Hörner haben, auch diese stehen, und sehr heslich aussehen.«⁹⁾

Hvad Brug de tungusiske Jægere gjorde af disse Huer, lærer vi af Ysbrants Ides:

»Paa Hovedet bærer de, i Stedet for Hue, Hu-

¹⁾ A Journey from Prince of Wales's Fort etc., p. 83.

²⁾ W. Radloff, Aus Sibirien (Leipzig 1884), vol. I, p. 414. K. B. Wiklund, De Svenska Nomadlapparnas Flyttningar (Uppsala 1908), p. 7 og Note 15.

³⁾ Jvf. Jochelson, The Koryak, p. 475, hvor de koryakiske, jakagirske, tungusiske og jakutiske termer er givne. Paa Lapplisk hedder Vildrenen »goddet«, Tamrenen »boaco«.

⁴⁾ Bosworth's foran citerede Oversættelse, p. 12.

⁵⁾ George W. Stow, The native races of South Africa (London 1910), p. 82 og pl. 7.

⁶⁾ Franz Boas, The Central Eskimo (IV annual Rep. Bur. Ethn.), p. 484.

⁷⁾ E. W. Nelson, The Eskimo about Bering Strait (XVIII annual Rep. Bur. Ethn.), p. 129—130.

⁸⁾ Alexander Henry, Travels and Adventures in Canada and the Indian territories (new ed. by J. Bain, Toronto 1901), pp. 299 o. f.

⁹⁾ J. G. Georgi, Reise im Russischen Reich (St. Petersburg 1775), vol. I, p. 255.

den af en Raabuk med Hornene paa, stikkende frem over Hovedet, især naar de gaar paa Raadyr-jagt, og dermed kan de let narre Raadyrene, krybende meget nær i Græsset, fordi disse Dyr ikke indbilder sig andet end at se Hovedet af et andet Raadyr og derfor bliver staaende uden Frygt, medens de (Jægerne) har Buen rede og nedskyder Vildtet uden at fejle, fordi de er paa saa nært Hold«¹⁾.

Middendorff og Radde omtaler fra Amurlandet og Baikal-Regionen Brugen af Horn og Fløjter, hvormed Jægerne lokker Hjorte og Moskusdyr til sig i Parringstiden²⁾.

Visdelon's interessante Beretning om, hvorledes Mandshuerne lokkede Hjortene til sig i Parringstiden ved Hjælp af et Hjortehoved, som Jægeren anbragte paa sit eget Hoved, og ved Hjælp af en Lokkefløjte, der efterlignede Hjortens Kalden, findes citeret i Laufers Afhandling (p. 134).

Ogsaa Samojederne har brugt lignende Kunster paa Jagten. Erman skriver:

«. . . . Sie fangen die Pelzthiere nicht nur durch die gewöhnlicheren Listen der Fallen und künstlichen Waffen, sondern auch indem sie während der Jagden vollständig mit den Nachgestellten gemein machen, wie sie auf Händen und Füßen gehen und durch Stimme und Kleidung ihnen nachahmen«³⁾.

Disse Jagtmetoder var rimeligvis Føreløbere for Jagten ved Hjælp af Lokkedyr, som er blevet drevet af de fleste Rensdyrmader.

Jochelson beskriver tre Jagtmetoder med Lokkerener brugt af Tunguserne i Jakutsk, Gishiginsk og Ochotsk⁴⁾. Ledet af en særlig trænet Ren, som han holder i en lang Line, nærmer den tungusiske Jæger sig Vildrenernes Græsgang; han skjuler sig bag en Busk eller en lille Høj, og lader den trænede Ren gaa frem. Naar Vildrenerne ser Lokkerenen, nærmer de sig til den, ført af Hjordinstinktet; Jægeren trækker sagselig sin Ren nærmere til sig, og Vildrenerne følger, indtil de er indenfor sikker Skudvidde. En anden Metode bruges af Tunguserne i Vildrenernes Parringstid. Jægeren udvælger to af de stærkeste Hanrener i Hjorden.

¹⁾ E. Ysbrants Ides, Drie-jarige Reise naar China, te Lande gedaan (Amsterdam 1704), p. 38.

²⁾ G. Radde. Berichte über Reisen im Süden von Ost-Sibirien. pp. 318—319, 651. Middendorff, Reise, vol. IV, p. 1390.

³⁾ A. Erman, Reise um die Erde, vol. I, p. 654.

⁴⁾ Jochelson, The Koryak, p. 499.

»Having found the tracks of a herd of wild reindeer, the hunter lets one stag loose, after having tied a thong in several loops around its antlers. Feeling itself free, the rutting stag, taking the scent of the tracks of the wild dams, runs to overtake them. The wild stag does not allow his adversary to approach the females, but engages in a single fight with him, and becomes entangled in the thong. The hunter, mounted on the other stag, finds the combatants with their antlers entangled, and slays the wild reindeer. . . . The third method consists in enticing wild stags in the autumn by means of domesticated dams. This method is resorted to in wooded localities that are free from wolves. Having found a pasture of wild reindeer, the hunter leaves there, alone and unguarded, some dams from his herd which are then in their rutting-period. The dams attract the wild stags. A day or two later the hunter stealthily approaches his dams, and endeavors to shoot the wild reindeer that have imprudently gone too near them.«

Jochelson fortæller endvidere, at Korjakerne og Tshuktsherne dræber de Vildrener, som besøger de tamme Hunrener i deres Hjorde; Tshuktsherne betragter det endogsaa som et daarligt Varsel, dersom den vilde Hanren i saadanne Tilfælde undslipper fra Hjorden¹⁾. — Jochelson gør med Rette opmærksom paa, at Principet i alle de tre beskrevne Metoder er at dræbe Vildrenen (ikke at fange den og beholde den levende); ved den sidste af de tre Metoder ønsker man ogsaa at opnaa et kraftigt Afkom ved Parringen mellem vilde og tamme Renner.

Pallas beskriver, hvorledes Samojederne jager Vildrener ved at bruge Tamrener som Lokkedyr. Skjult imellem 4—5 tamme Renner, der er trænet til det særlige Formaal og holdes i Baand, nærmer Jægeren sig til Vildrenhjorden; sædvanligvis anvender han Hunrener med deres Kalve. En anden Metode, anvendt af Samojederne om Efteraaret i Parringstiden, ligner meget No. 2 af de af Jochelson beskrevne Jagtmaader. Samojederne udvælger en stærk Hanren og opsøger en Vildrenhjord. Naar de har fundet en vild Hjord, fastgør de en Slynge om den tamme Hanrens Gevir og slipper den løs; den nærmer sig den vilde Hjord og kommer meget hurtigt i Kamp med en vild Hanren, som faar

¹⁾ Tshuktsherne jager ogsaa Vildren ved Hjælp af særligt trænede Lokkerener, jvf. Bogoras, The Chukchee, p. 138. Ifølge Bogoras, egner Afkommet af en Krydsning mellem Vildren og Tamren sig bedst til dette Brug.

sit Gevir indviklet i Slingen. Naar Jægeren nærmer sig, forsøger Vildreenen at flygte; men Tamrenen trykker Geviret ned mod Jorden og holder Rivalen fast, indtil Jægeren kommer og dræber sit Bytte. Samojederne bruger hertil stærke og fyrige Hanrener »und zerknüpfen ihnen die eine Hode mit den Zähnen, damit sie besser bey Kräften bleiben«¹⁾.

At Samojederne i Nordrusland har anvendt lignende Jagtmetoder, ved vi fra Corneille le Brun, som passerede Archangelsk i 1701 paa sin Rejse til Orienten. Efter at have beskrevet, hvorledes Samojederne jager Sælen paa Isen, klædt paa en saadan Maade, at de mindst af alt ligner menneskelige Væsener — en Metode, der syntes identisk med Eskimoernes ovenfor omtalte — gaar han over til at beskrive Rensdyrjagten:

»Ils se servent à peu près du même stratagème pour prendre des rennes, se glissant, couverts de leurs peaux, & sans être reconnus, entre ceux qui sont apprivoisés, puis s'approchant des sauvages, ils les percent de leurs dards: Mais il faut qu'ils se tiennent sous le vent, parce que ces animaux, qui ont l'odorat admirable, ne manqueroient pas de les découvrir sans cela, & ainsi ils parviennent à leur but & font de bonnes prises.«²⁾

Denne Metode synes at være identisk med den første af dem, Pallas beskriver. Le Brun's Beretning er interessant derved, at den viser, at han øjnede Forbindelsen mellem Brugen af Lokkedyr og af Jægerforklædning.

Vi ved af Ottars Beretning, at Lokkedyr bruges af Lapperne i det nordlige Skandinavien allerede i det 9. Aarh. Den lappiske Brug af Lokkerener er beskrevet i 17. Aarh. af Joh. Tornäus og Samuel Rehn, to af de Skribenter, fra hvis Meddelelser Schefferus tog Materialet til sin berømte Bog Laponia. Om Efteraaret, i Parringstiden, fører Lappen nogle Hunrener til et Sted, hvor Vildrener færdes og binder dem der; naar da de vilde Hanrener nærmer sig, skyder Jægeren dem³⁾. (Man vil bemærke, at denne Fremgangsmaade ligner den tredje af de Metoder, Jochelson beskriver). Tornäus omtaler ogsaa en anden Jagtmaade i sit Manuskript;

¹⁾ Pallas, Reise, vol. III, p. 90—91. Jvf. ogsaa Middendorff, Reise, vol. IV, p. 1382. Ostjakerne mellem Ob og Jenisej har jaget Vildrener paa lignende Maade, ifølge A. Erman (Reise um die Erde, vol. I, p. 653—654).

²⁾ Corneille le Brun, Voyage par la Moscovie, en Perse et aux Indes Orientales (Amsterdam 1718), p. 11.

³⁾ Schefferus, den tyske Udgave, p. 261.

lappiske Jægere lægger en Slynge i Geviret paa deres tamme Hanrener, og i disse Slinger fanges de vilde Hanrener¹⁾. (Ligheden mellem denne Jagtmaade og No. 2 af Jochelsons Metoder er iøjnefaldende). Knud Leem har ogsaa beskrevet Jagten paa Vildrener i Parringstiden ved Hjælp af tamme Hunrener, der bruges som Lokkedyr; han tilføjer, at naar to vilde Hanrener ankommer paa samme Tid, vil de give sig til at slaas, og paa den Maade vil de gøre det lettere for Jægeren at dræbe en af dem²⁾.

Brugen af Lokkedyr maa have været karakteristisk for Rensdyravlens i dens første Stadium. Jeg finder det i højeste Grad sandsynligt, at denne Jagtmetode — en udpræget Forbedring af den ældre Metode, ved hvilken Jægeren selv i Forklædning agerede Lokkedyr — var det første Motiv, som fremkaldte Domesticering af Renen.

Der er dog ingen Grund til at tro, at den Tanke at anvende tamme Dyr som Middel til at lokke vilde Individuer af samme Art, opstod uafhængigt hos sibiriske Rensdyrjægere. Brugen af Lokkedyr er ikke indskrænket til Renjagten — den er vidt udbredt i de gamle civiliserede Lande. I Europa har Lokkeænder fra gammel Tid været anvendt ved Fangst af Vildænder paa de frisiske Øer og i Holland³⁾. I Persien lokkes Svaner i Næt ved Hjælp af Lokkesvaner⁴⁾. Af større Interesse er de gamle Germaners Brug af tæmmede Hjorte og tæmmede Urokser og Bisoner som Lokkedyr paa Jagt, en Skik, hvis Betydning i Oldtid og ældre Middelalder fremgaar af gamle frankiske, alamanniske og longobardiske Love, og som endnu delvis holdt sig i Brug i den senere Middelalder. L. Reinhard⁵⁾ har behandlet denne germanske Jagtmetode i sin Bog »Kulturgeschichte der Nutztiere«; jeg finder det hensigtsmæssigt at citere det paa-gældende Sted:

¹⁾ Johannis Tornäi Berättelse om Lapmarkerna och deras tillstånd. Udg. af K. B. Wiklund (Bidrag till Kännedom om de Svenska Landsmälen och Svenskt Folkliv. XVII, 3. p. 58. Upsala 1900).

²⁾ Leem, op. cit., p. 183.

³⁾ Om Brug af Lokkeænder paa Fanø, se Dansk ornithologisk Forenings Tidsskrift, Aarg. 8, 1913—14, p. 113 o. f. (H. Chr. C. Mortensen, Mærkede Spidsænder). Ogsaa ved anden Fuglefangst, f. Eks. Fangst af Vagtler, er Lokkefugle blevet anvendt fra gammel Tid; jvf. f. Eks. »Gründliche Anweisung alle Arten Vögel zu fangen« (Nürnberg 1754), p. 563 o. f.

⁴⁾ S. G. Gmelin, Reise durch Russland zur Untersuchung der drey Natur-Reiche. IV (St. Petersburg 1784), p. 142—144.

⁵⁾ Op. cit., p. 549—550.

»Ausserdem sprechen die Volksrechte der alten Deutschen von gezähmtem Rotwild — vornehmlich Hirschen — und gezähmtem Schwarzwild — speziell Wisent und Ur¹⁾ — die zur Jagd gebraucht wurden. In welcher Weise dies geschah, darüber wird nichts gesagt, doch scheint es sich um Schiesshirsche oder Schiessbüffel gehandelt zu haben, d. h. solchen, die sich vom Jäger leiten liessen, der hinter ihnen gedeckt sich unter dem Winde dem gesuchten Wild so weit näherte, dass er mit Erfolg den Pfeil auf dasselbe entsenden konnte (sagittare). Man scheint damals mit Rotwild nicht nur an anderes Rotwild, sondern auch an Schwarzwild herangeschlichen zu sein. Dann musste das gezähmte männliche Wild in der Brunst auch schreien, und zwar sowohl die Hirsche als auch die Büffel. Vermutlich begab sich der Jäger mit seinem gezähmten Tier vor Tagesanbruch auf einen der ihm bekannten Brunstplätze, um sein Tier schreien zu lassen oder abzuwarten, bis die freien Tiere schrien und sein Tier ihnen antwortete. Vielleicht waren die zahmen Tiere in kleinen Gehegen gehalten und dienten dem Jäger dazu, wilde Verwandte herbeizulocken, damit er sie dann, wenn sie nahe genug herangekommen waren, abschiessen konnte. Der Römer Columella erwähnt in seinem zweiten Buche über Landwirtschaft, dass in Gallien zahmes Wild dazu diene, das frischgefangene Wild, das in einen der Riesenparks jenes Landes gesetzt war, an die Futterstellen zu gewöhnen. Möglicherweise dienten solche zahme Tiere auch als solche Schlepper, um ihre Verwandten an Futterstellen zu locken, wo sie abgeschossen zu werden vermochten.

Diese gezähmten Tiere wurden mit einem treudis oder trintis genannten Zeichen versehen, wodurch sie Frieden erlangten, so dass sie nicht erlegt werden durften. Dabei stieg ihr Wert in dem Masse, als sie sich bei der Jagd bewährt hatten. Dementsprechend richtete sich auch der Betrag der Sühne im Falle der Entwendung oder Tötung. Wer bei den salischen und ripuarischen Franken einen auf der Jagd erprobten zahmen Hirsch entwendete oder tötete, der musste zur Sühne 45 Solidi bezahlen. War der Hirsch noch nicht auf der Jagd gebraucht worden, so betrug die Sühne bei den salischen

¹⁾ Har Brugen af tæmmede Okser til Lokkedyr paa Jagten muligvis været en Faktor under de indledende Trin af Oksens Domesticering? I saa Fald har Jægerkulturen haft større Betydning for Husdyravlens tidligste Udvikling, end det hidtil har været antaget af ledende Forskere.

Franken 35, bei den ripuarischen dagegen nur 30 Solidi. Im alamanischen und langobardischen Volksrecht wurde bei Entwendung eines zahmen Hirsches der neun- bzw. achtfache Betrag, d. h. die gebräuchliche Diebstahlsstrafe gefordert. Dabei galt eine zahme Hirschkuh nur als halb so wertvoll wie ein gezähmter Hirsch. Doppelt war die Strafe, wenn der getötete Hirsch zu seiner Zeit brunstete gegenüber einem solchen, der dies nicht tat.

Endnu i den senere Middelalder anvendtes tæmmede Hjorte icjighedstil Jagt²⁾. Siden er denne Jagtmetode gaaet af Brug i Europa; men analoge Skikke har holdt sig i Asien lige til vore Dage. I Indien lokkes vilde Hanelefanter ind i Indhegninger ved Hjælp af tamme Hunelefanter³⁾. Af særlig Interesse for vort Problem er Brugen af tamme Hopper ved Jagt paa vilde Steppeheste⁴⁾ og paa Dshiggetei'en i Mongoliet. G. Radde giver en livlig Beskrivelse af, hvorledes det lykkes tungusiske Jægere at komme den hurtige Dshiggetei paa Skudhold, som om Efteraaret i Parringstiden kommer ind i det sydøstlige Transbaikalien (Altanganaplateauet, syd for Floderne Onon og Borsa). Den tungusiske Jæger udvælger en Ridehest af lysegul Farve, og naar han har opsporet en Dshiggetei-Hjord, sniger han sig saa nær til den som muligt uden at blive opdaget. Han tager saa Sadlen af Hesten, ombinder dens Hale foroven, saa den ender i en Dusk ligesom Dshiggeteiens Hale, og fører den til Toppen af en Bakke, hvor han lader den gaa og græsse, medens han selv skjuler sig et lille Stykke borte med sin Bøsse parat. Efter en kort Stund ser en Han-Dshiggetei Hesten, og da den tror, at det er en Hun af dens egen Race, nærmer den sig i Galop og falder for Jægerens Kugle⁴⁾.

Jeg finder det sandsynligt, at Brugen af Lokkedyr kom til de sibiriske Jægere sydfra. Men Anvendelsen af denne Metode til Rensdyrjagt vilde kræve særlige Modifikationer og kunde kun foretages af Mænd, som var Rensdyrjægere og fortrolige med Renens Vaner og Veje.

Det vilde ikke være uoverkommeligt at fange nogle faa Rener levende — det kan gøres, og er blevet gjort paa forskellige Maader. Heller ikke

¹⁾ Reinhardt, op. cit., p. 569.

²⁾ Encyclopaedia of Sport and Games, ed. by the Earl of Suffolk and Berkshire, vol. II, (London 1911), p. 177.

³⁾ Pallas, Reise, vol. I, p. 211.

⁴⁾ G. Radde, Berichte über Reisen im Süden von Ost-Sibirien, p. 430—432.

vilde det være umuligt at tæmme unge Dyr. Vanskeligheden kommer paa et andet Punkt; hvorledes skulde man knytte dette Vandredyr til Mennesket?

Som allerede bemærket, Renen kunde ikke leve i et Bur, saaledes som den fangne Bjørn hos Giljakerne, heller ikke i Baand, saaledes som de Ræveunger, Ostjakerne opdrætter for Pelsværkets Skyld¹⁾. Heller ikke vilde Renen trives i en Indhegning, saaledes som andre Hjorte. Det kan hændes, at den Skik at holde tamme Hjorte, som fra tidlig Tid er kendt i de gamle civiliserede Lande²⁾, paa en eller anden Maade kan have indvirket paa de første Skridt i Rensdyrdomesticeringen; tamme Raadyr eksisterer i Baikal-Regionen³⁾, og det er velkendt, at Maralhjorten opdrættes i Fangenskab i Altai, idet dets Gevir er en vigtig Handelsvare i Kina. Men Renen, der er et Dyr med stærke Vandre-Instinkter, vilde ikke trives i nogen Slags Fangenskab; den holdes ikke i Fangenskab af de nulevende Rensdyrnomader, og der er tilmed intet i Rensdyrnomadismen, som kunde antyde, at Renen nogensinde havde været holdt til Stadighed i Indhegninger.

Endvidere var Rensdyrjægerne selv vandrende. For at kunne bruge deres tamme Rener som Lokkedyr, var de nødt til at tage dem med sig. Jeg finder det derfor sandsynligt, at Baandet mellem Mennesket og Renen ikke opstod ved simpel Tvang, men snarere ved en Slags gensidig Interesse.

I Almindelighed sørger Renen selv for sin Føde — kun i Nødsfald kan Vogteren fælde Træer for at skaffe Lichener til sin Hjord. Af mere Betydning er den Beskyttelse, han yder Renerne mod Rovdyr, især Ulven. Jochelson⁴⁾ og S'äroševski⁵⁾ fortæller, hvorledes den tungusiske og jakutiske Renhjord løber til Lejren for at søge Beskyttelse, naar Ulven er paa Færde. I Lapland har Vogtere fortalt os, at selv den mest utæmmede Ren kan komme til Teltet for at søge Hjælp, naar Ulve angriber Hjorden⁶⁾. Renen kan ogsaa nærme sig Lejr-

¹⁾ Georgi, *Russland* (Leipzig 1783), vol. I, p. 74.

²⁾ Laufer, op. cit., p. 131—133. — S. G. Gmelin (*Reise durch Russland*, vol. III, p. 486) fortæller, at det i Persien er Skik at fange unge Krondyr, Raadyr og Daadyr og holde dem for Fornøjelse.

³⁾ Raadyr holdes i Fangenskab af Burjaterne ved Baikal-Seen, af rent økonomiske Hensyn, idet Dyrene fanges unge og senere slagtes til Føde. Jvf. G. Radde, op. cit., p. 278.

⁴⁾ *The Koryak*, p. 480

⁵⁾ *Jakuti*, p. 148.

⁶⁾ Emilie Demant-Hatt, *Med Lapperne i Højfjeldet*, p. 71.

ilden for at faa godt af Røgen, som holder Myggene borte. I Nordasien og i Lapland tænder Vogterne undertiden Røgild for at befri Hjorden for Myggeplagen. Middendorff bemærker, at ogsaa vilde Dyr tiltrækkes af Røgild, en Omstændighed, som Jægere kender og drager Nytte af¹⁾. Det viser sig saaledes, at under visse Omstændigheder maa Frygten for Ulve og Myg gøre Vogteren og hans Lejr tiltrækkende for Renhjorden — og endnu har vi et kuriøst Forhold at paapege, som udgør et stærkt Baand mellem Mennesket og Renen, nemlig dette Dyrs stærke Trang til Salt og til den saltholdige menneskelige Urin.

Dyrenes Trang til Salt er et velkendt Træk. Ledebour saa stærkt slidte Spor, som var dannet derved, at vilde Dyr gennem lange Tider havde besøgt visse Lokalteter, hvor Jorden indeholdt Salt²⁾. Johan Sievers fortæller at Elsdyrjægerne i Jablonnoi-Bjærgene lægger sig i Baghold for Elsdyret paa Steder, hvor Dyrene kommer om Natten for at slikke Salt³⁾. Vi har allerede omtalt Middendorffs og Raddes Beretning om, hvorledes tungusiske Jægere salter Jorden for at lokke Dyrene til at besøge visse Steder.

Brugen af Salt var aabenbart et Hjælpemiddel, hvorved Jægeren lokkede Vildt til sit Jagtterritorium. Det samme Middel, og endnu mere den anden ovenfor nævnte Delikatesse⁴⁾ vilde tjene til at holde Renen i en vis Afhængighed af Vogteren og hans Lejrpladser, ogsaa paa Rensdyravlens første Trin.

Det vilde saaledes være forholdsvis let for en Stamme af Rensdyrjægere, ikke alene at fange og tæmme et Antal unge Rener, men ogsaa at fastholde denne Renflok med usynlige Baand af Sympati og Afhængighed. Et saadant Forhold vilde

¹⁾ Middendorff, *Reise*, vol. IV, p. 1389.

²⁾ Carl Friederich von Ledebour's *Reise durch das Altai-Gebirge und die soongarische Kirgisen-Steppe* (Berlin 1829), vol. I, p. 203.

³⁾ *Briefe aus Sibirien* (St. Petersburg 1796), p. 63—64.

⁴⁾ Renens Begærlighed efter menneskelig Urin er helt forbavsende. Naar en Renhjord kommer til en Laplejr, gaar Dyrene rundt og skraber efter Urin. Selv Rener, som ikke er særlig tamme, gaar helt hen til Teltet for at skrabe efter denne Delikatesse. Det Raab, hvormed den lappiske Vogter kalder paa sine Rener er *cus* (d. e. Urin). Jvf. Emilie Demant-Hatt, *Med Lapperne i Højfjeldet*, pp. 61, 114 og Note 46. Jvf. ogsaa Middendorff, *Reise*, p. 1273; Jochelson, *The Koryak*, p. 483; Bogoras, *The Chukchee*, p. 85—86; Rich. J. Busk, *Reindeer, dogs, and snow-shoes* (New York 1871), p. 279. — Sojoterne salter Jorden for deres Tamrener, jvf. Ørjan Olsen, p. 57.

imidlertid ikke opstaa, med mindre Besiddelsen af tamme Rener var en væsentlig og anerkendt Fordel for Jægeren. Og jeg finder det overordentlig sandsynligt, at den første Fordel, som Rensdyrjægeren fik Øje paa, og som gjorde ham interesseret i at holde Tamrener, var den Nytte han havde af dem som Løkkedyr ved Jagten.

Ved at holde en Flok Tamrener paa sit Jagtterritorium kunde Jægeren tiltrække vilde Rener til sit Omraade, særlig i Parringstiden. Og i Stedet for at anbringe en Hjortemaske paa sit eget Hoved, naar han gik paa Jagt, kunde han nu tage en eller flere af sine tamme Dyr med sig paa sine Jagtexpeditioner, saaledes som tungusiske og samojediske Rensdyrjægere gør den Dag i Dag.

Det var saaledes en gensidig Interesse, der førte til den Symbiose af Menneske og Ren, som vi kalder Rensdyrnomadisme. Trangen til menneskelig Urin gjorde Renen til en Forræder mod sin egen Race; og Tamrenens værdifulde Tjeneste fik Jægeren til at betragte sine tamme Dyr som noget, der skulde spares og vogtes. Og efterhaanden blev Jægeren Hyrde.

Tamrenens Tjenester udvidedes. Et Skridt af stor Betydning var det at gøre Renen til Trækdyr for Slæden. Utvivlsomt brugte Rensdyrjægerne Slædehunde, før de havde Tamrener, lige som fattige Jægere i Sibirien endnu anvender Hunden. Som jeg allerede har bevist, er der god Grund til at antage, at Renen afløste Hunden som Trækdyr; Rensdyrseletøjet maa være blevet udviklet af den Type af Hundeseletøj, som tidligere var almindelig udbredt i det østlige Sibirien og som endnu bruges i Amurlandet. Rensdyrslæderne udvikledes af Former, som allerede eksisterede. Rensdyrslæderne i Sibirien er sandsynligvis allesammen udviklede af Hundeslæder, og jeg finder det endogsaa sandsynligt, at den ejendommelige Maade, hvorpaa Renerne er spændt for den samojediske og ostjakiske Slæde ved Hjælp af et Slags Trisse-System, der sikrer, at ethvert af Dyrene gør sin Del af Arbejdet, er overført fra Hundekørselen¹⁾. Derimod har Lapslæden sandsynligvis aldrig været brugt til Hundekørsel; den var snarere i sin primitive Form en Haandslæde, som Jægeren selv trak; Lapslæden kommer jeg forøvrigt senere tilbage til.

En Skik, som maa være kommet i Brug meget

tidligt, er Anvendelsen af Ejendomsmærker, som skæres eller bides ind i Renens Øre. Denne Skik er almindelig blandt Rensdyrnomaderne. K. B. Wiklund har givet en Serie af Grundelementerne i de Øremærker, der bruges af Lapperne i det nordlige Sverige¹⁾; Denne Serie viser gode Lighedspunkter med de tungusiske Øremærker, som Pekarski og Tsv'ätkov har publiceret²⁾. Det synes rimeligt at antage, at Brugen af Øremærker har en fælles Oprindelse hos alle Rensdyrnomader; men der er ingen Grund til at formode, at Skikken ikke skulde skyldes Indflydelse andet Steds fra — lignende Øremærker har en vid Udbredelse, ikke blot hos skandinaviske Faareavlere, men ogsaa hos Kirgiserne, som skærer Ejendomsmærker i Ørene paa deres Faar og Heste³⁾. Spørgsmaalet kan ikke løses uden en komparativ Analyse af alle de i Asien og Europa anvendte Øremærker — og for en saadan Analyse mangler det meste af Materialet.

Kastration ved Bidning er en anden Skik, som maa være kommet i Brug meget tidligt, da den er almindelig over hele Rensdyrnomadismens Omraade. Denne Metode har en meget primitiv Karakter; jeg har ikke i Litteraturen kunnet finde noget Eksempel paa Kastration ved Bidning udført af Mennesket paa noget andet Dyr end Renen. Den lappiske Renvogter kan kastrere sin Hund, skønt dette kun sker undtagelsesvis; men han gør det aldrig ved Bidning, han bruger Kniven. Heller ikke kastrerer Tshuktsherne og Korjakerne deres Slædehunde ved Bidning⁴⁾. I Altai kastrerer man Hestene med Kniv⁵⁾. Spørgsmaalet om, hvor Kastration ved Bidning opstod, og hvordan den kom i Brug hos Rensdyrnomaderne, synes derfor at være vanskeligt⁶⁾. Grunden til at denne simple, Metode har holdt sig, ligger rimeligvis deri, at Renen lider mindre, end

¹⁾ Publiceret som Note p. 175—177 i Emilie Demant-Hatt, Med Lapperne i Højfjeldet.

²⁾ Publications de Musée d'Anthropologie et d'Ethnographie de l'Académie Imperiale des Sciences de St. Pétersbourg, vol. II, 1, p. 37.

³⁾ R. Karutz, Unter Kirgisen und Turkmenen (Leipzig 1911), p. 50. Angaaende Mærkning af Faar i Skandinavien, se O. V. Wennersten, Gotlands farmärken (Meddelanden från Nordiska Museet, Stockholm 1898).

⁴⁾ Bogoras, op. cit., p. 103. Jochelson, op. cit., p. 519.

⁵⁾ W. Radloff, Aus Sibirien, vol. 1, p. 281.

⁶⁾ Der er god Grund til at betragte Kastration ved Bidning som en meget primitiv Metode; Dyr, der kæmper med hinanden i Parringstiden, kan sætte deres Rivaler hors de combat ved denne grove Kastrationsmetode. Jvf. Hahn, Die Haustiere, p. 48.

¹⁾ Jvf. Front-Illustrationen i F. G. Jackson's The great frozen Land eller Fig. 16, p. 57 i Ernst Hofmann's Der nördliche Ural med Fig. 50 i O. Finsch's Reise nach West-Sibirien.

naar Operationen udføres med Kniv. I hvert Fald har lappiske Vogtere fortalt mig, at en og anden Lap havde forsøgt at bruge Kniv, men at det havde vist sig at være uheldigt, fordi Dyret mistede for meget Blod ved det ¹⁾.

Kastrationen er et værdifuldt Middel ved Tæmningen af de Hanrener, der skal bruges som Transportdyr. De gamle Kastrater er den mest stabile Del af Hjorden; naar Renene er drevet ind i Indhegningen, og Hunrener, Kalve og Rentyre galopperer rundt som Heste i en Cirkus, er det ejendommeligt at se de gamle Kastrater staa som en fast Ø i Hjorden, spredende en vis Ro i det almindelige Virvar. En anden Virkning af Gildningen er den, at Kastraterne bliver federe og stærkere end de ukastrerede Hanrener; som Pallas meddeler, anvender Samojejerne halvkastrerede Renner til at kæmpe med de vilde Rentyre.

Medens Oprindelsen til Øremærkningen og Kastreringen ikke lader sig bestemme med det for Haanden værende Materiale, behøver vi ikke at nære nogen Tvivl med Hensyn til Malkningen og Ridningen. Som vist i foregaaende Kapitel, maa Malkning og Ridning være forholdsvis recente Træk, som den sydlige og centrale Del af de nordasiatiske Rensdyrnomader har overtaget fra Heste- og Kvægavlere; og i Lapland opstod Rensdyrmalkning paa lignende Maade under Indflydelse fra Skandinaverne.

Som et forholdsvis nyt Træk maa vi betragte den betydelige Størrelse af Tamrenshjordene i Tundraen og paa de skandinaviske Fjelde. Tamrenshjordenes Vækst er foregaaet parallelt med en gradvis Udryddelse af Vildrenen. Det vilde næppe være rigtigt at antage, at dette skulde skyldes en gradvis Absorbition af Vildrener i Tamrenshjordene. Vildrenens Forsvinden skyldes snarere Jagten samt det Forhold, at Græsgangene er blevet optaget af Tamrener. Dog har en vis Art af Absorbition fundet Sted.

Det er vel kendt, at Krydsning mellem vilde og tamme Renner ofte finder Sted, og at Afkommet af en saadan Krydsning vurderes højt af alle Rensdyravlere. Det er sandsynligt, at denne Krydsning har været en Faktor af stor Betydning for Dannelsen af lokale Racer af Tamrener. Ved den Tid da Rensdyrnomadismen udbredte sig over det nordlige Eurasien, maa det antages, at Tamrenshjordene

¹⁾ Blandt Samojejerne i det nordlige Rusland har A. G. Schrenk set Operationen udført med Kniv. Reise, vol. I, p. 541.

var smaa; og derfor vilde Krydsningen med Vildrener indvirke stærkt paa deres racemæssige Karakterer.

Tæmning af Vildrener synes derimod ikke at være nogen let Sag og er kun sjældent forsøgt, undertagen med Renkalve. Tornäus omtaler et Tilfælde af saadan Tæmning, hvilket han aabenbart betragtede som en mærkelig Hændelse ¹⁾.

Ifølge lappisk Tradition, er smaa vilde Renkalve underliden blevet fanget levende og opdrættet i Tamrenshjorden. Jeg skal anføre et Sted af et af Johan Turis Manuskripter (som udgives i en Samling af lappiske Tekster ved Emilie Demant-Hatt).

»Vildrenerne har været Lapperne Føde; og paa Tamrenen og Vildrenen er der ingen Forskel; men da Renene er taget under Bevogtning, saa er Vildrenerne blevet tamme, og saa forandrede de Navnet fra Vildren til Ren.

Og jeg har dertil hørt, hvordan de har faaet Vildrener tæmnet: de har sommetider fundet mange Vildrener om Foraaret i Kælvingstiden, og saa har de skræmt dem, og saa er Vildrenskøerne sprunget bort, og Kalvene er blevet tilbage; og saa har de taget de Kalve og ført til Hjorden, og saa vænner de sig jo let til at være tamme som Renen.

Lapperne har faaet Vildrener om Foraaret, som spæde Kalve; de skræmte Vildrensflokkene om Foraaret, og Vildrenskøerne sprang over Elvene, og saa turde Kalvene ikke gaa i Elven. Og da tog de Kalvene og førte til Hjorden, hvor der var Aldoer (d. e. Tamrenskøer). Og saa levede de Kalve svært godt, saafremt de diede Aldoerne.«

Jakob Fellman, som opholdt sig i den finske Lapmark 1820—31, fortæller, hvorledes det ofte hænder, at en tam Ren slutter sig til en vild Hjord og derved gaar tabt; og paa den anden Side hænder det, at en Vildren bliver fanget i en tam Hjord, især om Efteraaret, men en saadan Ren kan vanskeligt tæmmes, hvis den er over et eller to Aar gammel, og bliver derfor i Almindelighed skudt ²⁾.

Tshuktsherne betragter de vilde Rentyres Besøg som en Velsignelse, et Tegn paa, at Forsynet begunstiger Hjorden; og Hyrden søger ved Trolddom og Formularer at holde Vildrenen ved Hjorden saa længe som muligt. Afkommet af Krydsningen mellem vilde og tamme Dyr vurderes højt

¹⁾ Johannis Tornäi Berättelse om Lapmarkerna, cap. 15.

²⁾ Jacob Fellman, Anteckningar under min vistelse i Lapmarken (Helsingfors 1906), vol. IV, p. 49.

af Tshuktsherne. Men de vilde Tyre, som har sluttet sig til Hjorden, dræbes, saasomt Parringstiden er forbi¹⁾. Korjakerne dræber ogsaa de vilde Rentyre, der besøger deres Hjorde. — Ifølge Sternberg, tæmmer Tunguserne i Amurlandet de vilde Rener; Jochelson finder dog denne Meddelelse »worthy of little credence» og formoder, at den beror paa en Misforstaaelse af den Kendsgerning, at Vildrener jages ved Hjælp af Lokkerener²⁾.

Ifølge Ørjan Olsen, tæmmer Sojoterne de Vildrener, som kommer ind i Hjorden. Der er imidlertid nogen Grund til at tro, at Ørjan Olsen kan have taget fejl paa dette Punkt. De tamme Sojot-Rener opholder sig mest i Skovene og er noget større end Vildrenerne, som lever i Bjærgene ovenfor Skovgrænsen om Sommeren; dette synes at antyde en Raceforskel mellem Vildrener og Tamrener i de Sajanske Bjærg; og det lyder derfor særdeles usandsynligt, at Vildrener let skulde antage samme Levevis som Tamrener, der om Sommeren udholder 40° Cels. nede i Skovene. Ørjan Olsen omtaler ikke nogen særlig Metode til Tæmning af Vildrener, kun siger han, at vilde Hunrener bindes til Træer og faar Benene bundet sammen, naar Malkning skal finde Sted. Det synes ret rimeligt, at Ørjan Olsen, ukendt med det sojotiske Sprog, kan have misforstaaet, hvad han saa. I Lapland maa unge Hunrener, som ikke er vant til Malkning, undergaa en Slags Træning og bindes ofte til Træer under Malkningen — de er paa en Maade »vilde«. Naar Ø. O. fortæller, at vilde Rener anses for at være særlig gode Ridedyr, synes det rimeligt at formode, at de paagældende Dyr har været en Krydsning mellem vilde Rentyre og tamme Hunrener — saadanne Krydsninger forekommer hyppigt, ogsaa i de Sajanske Bjærg³⁾.

En stor Renhjord er enhver gammeldags Fjeldlaps højeste Ønske; Renhjordens Trivsel er den Lykke, han forstaar og sætter Pris paa. Derfor holder den typiske Lap ikke af at slagte mange Rener, selv om han er rig. Hjorden er hans Værdimaaler, og hans Følelser for Hjorden har endnu en halv-religiøs Farve; han elsker sin Hjord med en stærk, mystisk Kærlighed. Denne Følelse findes sandsynligvis hos alle Rensdyrnomadere, og den er maaske et fælles Træk i al Nomadisme. Vil vi

forstaa den Udvikling, som førte til de store Rensdyrhjorde i Tundraen og paa de skandinaviske Fjelde, da maa vi ikke glemme Ejerens Kærlighed til sin Hjord; det var ikke just udelukkende Behovet af Trækdyr eller af Kød, der fik ham til at gøre Hyrdens Arbejde — det var snarere Lysten til Ejendom. Ejerens Kærlighed til sin Ejendom trængte saa dybt ned i Nomadens Sind, at den blev en Del af hans Religion; og derfor gav Rensdyravlen ikke alene hans Økonomi en sikrere Basis, men bragte ogsaa hans Sjæl nye Rigdomme, som Rensdyrjægeren ikke havde kendt.

Det er besynderligt og sørgeligt at se, hvorledes denne dybt rodfæstede Kærlighed til Hjorden bliver en Hindring for økonomisk Fremskridt under moderne Forhold, fordi den strider imod en fuld og rationel Udnyttelse af Hjorden. Rensdyravlen kunde være en rig Indtægtskilde, dersom to moderne Synspunkter indførtes: En Renhjord bør ikke være større, end Græsgangenes Størrelse og Tilstand tillader, og Rensdyravlens Formaal bør være den størst mulige Kødproduktion. Slig moderne Rationalisme er fremmed for de gamle lappiske Idealer; men utvivlsomt vil den med Tiden blive raadende, og paa denne Maade føjes et nyt, moderne Lag til den Række af Kulturlag, som udgør Rensdyrnomadismens Udviklingshistorie.

III.

Om Rensdyrnomadismens Ælde.

Rensdyrnomadismen maa altsaa betragtes som Resultatet af en lang Udvikling, hvis forskellige Stadier skyldtes forskelligs Impulser. Vi kan ikke sige, at Rensdyrnomadismen simpelthen er Resultatet af en Slags Efterligning af Heste- og Kvægavl: Indflydelse fra Heste- og Kvægavl har sikkert gjort sig gældende, navnlig under en senere Periode; men i tidlig Tid er der laant Elementer fra Hunde-Kørselen, og nogle af Rensdyrnomadismens Rødder kan sporet helt tilbage til Vildrenjagten.

Vi ved af Huei Shen's tidligere omtalte Beretning, at Rensdyrnomadismen i Sibirien allerede i det 5. Aarh. af vor Tidsregning havde naaet et Standpunkt, karakteriseret ved regelmæssig Malkning. Som jeg har bevist, maa regelmæssig Malkning regnes blandt Rensdyravlens yngre Elementer. Vi maa derfor antage, at Rensdyrnomadismen allerede i A. D. 499 havde gennemløbet en lang Ud-

¹⁾ Bogoras, The Chukchee, p. 74.

²⁾ Jochelson, The Koryak, p. 498.

³⁾ Ørjan Olsen, op. cit., p. 51. o. f.

vikling. Hvor mange Aarhundreder denne Udvikling havde krævet, skal jeg ikke forsøge at beregne. Naar Laufer hævder, at Renens Domesticering falder indenfor den historiske Tid, er det mig ikke helt klart, hvad han mener. Naturligvis, den kinesiske Historie begynder længe før Rensdyrnomadismens Udvikling var begyndt; men den Region af Nordasien, hvor de første Skridt toges i Rensdyrnomadisme, laa paa den Tid ikke indenfor Historiens fulde Lyskreds. Hvis Rensdyrnomadismens Begyndelse ikke er forhistorisk, da kan det lige saa vel hævdes, at Danmarks ældre Jernalder heller ikke er forhistorisk, eftersom Sydeuropa under denne Periode laa i Civilisationens fulde Dagslys, og Grækenland og Rom lejlighedsvis fik Glimt af Underretning om Nordeuropa.

Rensdyrnomadismen, saaledes som den beskrives i den kinesiske Beretning af A. D. 499, havde allerede naaet et Udviklingstrin, der laa højere end det, som maa have været karakteristisk for den ældste lappiske Rensdyrnomadisme — thi der er god Grund til at antage, at Lapperne udviklede regelmæssig Malkning under skandinavisk Indflydelse. Tshuktsherne og Korjakerne modtog ligeledes Rensdyrnomadismen i en ældre Form end den, Hwei Shen beskriver, og til denne Dag praktiserer Tshuktsherne og Korjakerne ikke Malkning, undtagen hvor tungusisk Indflydelse har været meget stærk.

Dersom Tshuktsherne og Korjakerne modtog Rensdyrnomadismen fra Tunguserne, som Laufer hævder (p. 128), da maa dette være foregaaet paa en Tid, da Tunguserne endnu ikke malkede deres Renner og heller ikke brugte dem som Ridedyr eller til at bære Byrder. Der er ingen som helst Grund til at tro, at Tshuktsherne og Korjakerne ikke skulde have antaget disse Anvendelser af Renen, dersom deres første Læremestre havde praktiseret dem. — Jeg tvivler ikke om, at Tshuktsherne og Korjakerne, som oprindeligt er Folkeslag med en maritim Kultur, modtog Rensdyrnomadismen fra en eller anden Indlandsstamme; men jeg føler mig ikke overbevist om, at denne Stamme var tungusisk, Beviserne mangler.

Der er noget mere Grund til at tro, at det var gennem Samojederne, at Lapperne modtog Rensdyrnomadismen. Den samojediske Form af Rensdyrseletøjet minder meget om den gammeldags lappiske Form; og Malkning, som de første lappiske Rensdyravlere antagelig ikke drev, bruges heller ikke

af de nordlige Samojeder. Dog er det ikke raadeligt at betragte den ejendommelige lappiske Slæde som et Kulturlaan fra Samojederne, saaledes som Laufer gør det (p. 128). Sandt nok, Olearius skriver om Samojederne:

» . . . sie spannen dieselbe [nemlig Renerne] vor kleine leichte Schlitten, welche wie halbe Kahne oder Böhle gestalt mit welchen sie über die masse schwinde rennen und fortkommen können «¹⁾.

Men læser vi Olearius' Bog, eller i hvert Fald hans Kapitel om Samojederne, saa finder vi, at denne lærde Forfatter aldrig har set samojedisk Slædekørsel. Olearius har aldrig besøgt Samojedernes Land; han saa to Samojeder i Juli Maaned 1643 i Moskva, hvortil han var ankommet for d. 30. Juli at vise sig »in öffentlicher Audientz« for Zaren. De to Samojeder havde med sig nogle faa Renner og nogle Hvidbjørneskind, som skulde overgives til Storfyrsten. De kan umuligt være kommet paa Slæder midt om Sommeren til Moskva. En Del af, hvad Olearius fortæller om Samojederne, hidrører fra hans Sammenkomst med disse to Mænd, som han talte med ved Hjælp af en russisk Tolk. Men han supplerede sit Materiale fra Litteraturen om de nordlige Folkeslag; en af hans litterære Kilder var Olai Magni De Gentibus Septentrionalibus, som han nævner i sit Kapitel om Samojederne. Olaus Magnus fortæller naturligvis ingenting om Samojederne; men Forestillingerne om de nordlige Lande og deres etnografiske Forhold var paa de Tider temmelig forvirrede — Olearius giver os sidenefter et Kapitel om Grønlanderne, fordi disse ligner Samojederne saa meget! Det kan betragtes som sikkert, at Olearius' Udtalelse om Samojede-Slæden hidrører fra Olaus Magnus' Beskrivelse af Lap-Slæden — ligesom den grufulde Illustration, han giver af den samojediske Ski, er baseret paa Olaus Magnus' kuriøse Billeder af den lappiske Ski, udvisende den samme pudsige Lighed med en forfærdelig lang spids Sko.

I hvert Fald behøver vi ikke at nære nogen Tvivl angaaende den samojediske Slædes Beskaffenhed i det 17. Aarh. Saa tidligt som 1594 havde Hollænderen Jan Huygen van Linschoten Lejlighed til at se den samojediske Slæde, og han bemærkede Forskellen fra den lappiske Slæde. Linschoten saa formodentlig ikke selv den lappiske Slæde,

¹⁾ Adam Olearius, Vermehrte Neue Beschreibung der Muscovitischen und Persischen Reyse (Slesvig 1656), p. 162.

da han traf Lapperne i Juni Maaned (paa Øen Kilduyn, d. e. Kildin, ved Murmankysten); men han kendte Olaus Magnus' Bog, og den Beskrivelse og Illustration, han giver af lappisk Rensdyr-Kørsel¹⁾, er aabenbart et Laan fra denne Bog. Derimod har han set samojediske Rensdyr-Kørere, Syd for Jugor-Strædet, i Juli 1594; nogle af disse Slæder blev trukne af 3 Rener, andre af 2²⁾. Afbildningen af den samojediske Slæde i Linschotens Bog er viselig ikke fejlfri — og Rensdyrseletøjet er ligesaa forkerkt fremstillet som i Olaus Magnus' Illustrationer af lappisk Rensdyr-Kørsel. Men det fremgaar dog tilstrækkelig klart af denne Afbildning, at den samojediske Slæde, som Linschoten saa, intel havde tilfælles med den lappiske Slæde; den maa have været af samme Type som den, Samojederne endnu anvender. Slædekørselen hos de vestlige Samojeder, nærmest ved Lapland, blev beskrevet før Slutningen af det 17. Aarh. En norsk Købmand, Slytter, foretog en Rejse i Aaret 1693 fra Kola paa Murmankysten til Archangelsk og Cholmogory. Han nedskrev sine Iagttagelser paa Vejen, og Kopier af hans Manuskript eksisterer endnu. Paa sin Rejse langs Sydkysten af Hvidehavet mødte han Samojederne ved Onega Bugten, mellem Landsbyerne Kjanda og Nishmoserskaja; dette har en særlig Interesse, fordi det viser, at Samojederne ved Slutningen af 17. Aarh. naaede længere mod Vest, end de gjorde senere. Slytter giver en kort Beskrivelse af Samojederne, som han saa dem, og det fremgaar heraf, at deres Telte, Dragt og Slæder havde omtrent samme Karakter som nu. Slytter fortæller, at Samojederne holder hvide Rener, og at de ikke kører i Kjærriis (d. e. den baadformede Slæde af lappisk Type), men paa smaa Slæder, paa hvilke Mand og Kone sidder sammen; og de spænder to Rener for een Slæde³⁾. Slytter lagde aabenbart

¹⁾ Voyage ofte Schip-vaert van Jan Huygen van Linschoten, van by Noorden om langes Noorvvegen de Noortcap, Laplant, Vinlant, Ruslandt etc. Anno 1594 en 1595 (Franeker 1601), Fol. 4 og Kort over Øen Kilduyn.

²⁾ Op. cit., Fol. 11 og Billede af samojedisk Rensdyr-Kørsel paa Kortet over Nordeuropas Kyster. — I Sept. 1595 gjorde Hollænderne nærmere Bekendtskab med Samojederne ved Jugor-Strædet og fik Lejlighed til at age med paa deres Rensdyr-Slæder (Fol. 30).

³⁾ Slytters Beretning om Samojederne er publiceret af O. Solberg (Die Westgrenze der Samojeden am Ende des 17. Jahrhunderts. Zeitschrift für Ethnologie, 48. Jahrg., 1916, pp. 8—10).

Mærke til Forskellen mellem lappisk og samojedisk Slædekørsel.

Faa Aar senere, i 1701, saa Corneille le Brun Samojederne ved Archangelsk og beskrev og afbildede deres Telte, Dragt, Rensdyr-Kørsel m. m. Hans Afbildning af den samojediske Slæde stemmer ganske med den nu af Samojederne anvendte Type¹⁾.

Den lappiske Rensdyr-Slæde er en højt udviklet Form, det afsluttede Resultat af en lang Udvikling. Den kan ikke være udviklet af den samojediske Slæde; men visse Slædeformer af en mere primitiv Karakter, brugt af Lapperne, Finnerne i Østerbotten og Karelen samt Tsheremisserne, antyder den lappiske Slædes Udviklingsvej. Jeg skal ikke her komme ind paa nogen Diskussion af Lapslædens Oprindelse. I min Artikel »Lappiske Slædeformer«, Geografisk Tidsskrift vol. XXII (1913), gjorde jeg opmærksom paa, at Lapperne i Vesterbotten lejlighedsvis anvender en Slæde, bestaaende af et helt Renskind, og en anden Form, bestaaende af en udhulet Træstamme. Kort efter publicerede U. T. Sirelius (i Journal de la Société Finno-Ougrienne) sin Afhandling »Über einige prototype des schlittens«, et dygtigt Arbejde, hvori han fremsætter den Teori (baseret paa etnografisk og arkæologisk Materiale, især fra Finland, Russisk Karelen og Tsheremisserne), at en vis primitiv Jægerslæde, brugt i det nordlige Finland og Karelen (ogsaa anvendt af lappiske Jægere i det nordlige Sverige, hvor jeg har set den), var den lappiske Rensdyr-Slædes Prototyp. Sirelius gaar endogsaa videre og viser, hvorledes Rensdyr-Slæderne i det vestlige Sibirien kunde tænkes at være udviklede fra en lignende Prototyp. Denne senere Del af hans Teori forekommer mig mindre overbevisende; men jeg tænker, vi kan betragte det som sikkert, at den lappiske Rensdyr-Slæde er en Fuldkommengørelse af den ældre Jægerslæde, som endnu trækkes af Jægeren selv.

Jeg er ikke enig med de Forfattere, som i den lappiske Slædes Ejendommelighed ser et Bevis mod den Antagelse, at Rensdyrnomadismen er overført til Lapperne fra Samojederne. Naar Lapperne antog Rensdyr-Kørselen, vilde de naturnødvendigt overtage Rensdyr-Seletøjet; men der var ingen Grund til at afskaffe deres gamle og i et Skovland særdeles praktiske Slædetype.

Paa hvad Tid Lapperne antog Rensdyr-Kørsel

¹⁾ Voyage de Corneille le Brun par la Muscovie etc., pp. 8—9 og Fig. 9.

len, ved vi ikke. Da Herberstein¹⁾ og Olaus Magnus gjorde den europæiske Offentlighed bekendt med lappisk Rensdyrnomadisme, i 16. Aarh., var Rensdyr-Kørselen i fuld Gang; endog Malkning af Renen afbildes i Olaus Magnus' Bog.

Ottars Beretning, fra 9. Aarh., siger intet om Rensdyr-Kørsel eller Malkning; men den fortæller os dog, at der i 9. Aarh. eksisterede lappiske Rensdyrnomader i Skandinavien.

Laufers Fortolkning, ifølge hvilken Ottars Beretning kun skulde omtale »the venture of a sportsman, who had an aesthetic pleasure in the animals, like a park owner in fallow deer« (Laufer p. 96), indeholder i det mindste to Umuligheder. For det første, en Nordmand i Hålogaland i det 9. Aarh. vilde aldrig falde paa at holde Dyr i en Park. Slig Luxus vilde ikke harmonere med de gamle Nordboers kulturelle Standpunkt — Dyreparken er et Træk, karakteristisk for højere Kultur og omtales ikke i Sagaerne. Og den anden og stærkeste Indvending mod Laufers Fortolkning, hidrører fra den Kendsgærning, at Renen er et vandrende Dyr, som ikke kan holdes i Parker eller Indelukker. Vi kan derfor næppe tro, at Ottar selv vogtede sin Renhjord. Naar vi antager, at det var Lapperne, som vogtede Ottars Rener, er denne Teori ingenlunde grundløs; det har været fra tidlig Tid og er endnu en anerkendt Skik i det nordlige Skandinavien, at Nordmænd og Svenskere ejer Rener, som Lapperne vogter for dem. En norsk eller svensk Renvogter er et sjældent Fænomen, skønt Rensdyravl er en indbringende Forretning. I Løbet af de sidste Hundrede Aar er Rensdyravl blevet forsøgt, delvis med Held, af norske Bønder paa Harangvidden; men disse Rensdyrere ved ofte meget lidt om Rensdyravl, fordi Vogtningen besørages af lappiske Hyrder²⁾.

Hvad Ottar angaar, saa vilde det havde været særlig vanskeligt for ham at vogte sine Rener selv, fordi Renerne i den Egn, hvor han levede, foretager lange Vandringer over de besværlige Grænse-

¹⁾ Sigmund Freyherr zu Herberstein, *Moscowiter wunderbare Historien* (Basel 1563), p. 131—132. Medens Herberstein opholdt sig som Gesandt hos Stortyrsten af Moskva, gjorde han Bekendtskab med Tolken Gregorius Istoma, der i Aaret 1496 havde foretaget en Rejse til Danmark for at lære det latinske Sprog. Gregorius Istoma havde taget Vejen gennem det nordlige Skandinavien og havde haft Lejlighed til at benytte Lappernes baadformede Slæde, forspændt med Ren.

²⁾ Jvf. Indstilling fra Fjeldbeitekomiteen om Harangviddens Utnyttelse (Kristiania 1911), pp. 16 og 37 o. f.

fjelde mellem Norge og Sverige. Ifølge Gustav Storm, maa vi antage, at Ottar levede ved Strædet mellem Senjen og Fastlandet¹⁾. Denne Region besøges endnu hver Sommer af Rensdyrhjorde og Lapper; de drager endogsaa over de snævre Stræder til de bjergfulde Øer, Men naar Efteraaret nærmer sig, forlader Renen den norske Kyst og vender tilbage til Fjeldene for at tilbringe Vinteren i Nordsveriges Skove. »Naar Natten mørkner i Havskovene, higer Renen atter til Højfjeldene«, som Lappen synger²⁾. Det hænder endogsaa, at Renen begynder paa denne Rejse tidligere, end Vogterne synes om. I Sommeren 1916, da min Hustru og jeg besøgte Lapperne paa Kvalø, nord for Senjen, beklagede vore Værter, at de ikke kunde holde deres Rener saa længe paa de norske Græsgange, som de gærne vilde — Dyrene var allerede begyndt at vandre tilbage mod den svenske Grænse før Udgangen af August³⁾.

Jeg finder ikke, der kan gøres nogen rimelig Indvending mod den af Wiklund fremsatte Opfattelse⁴⁾, at ligesom Renerne i Nutiden og deres lappiske Ejere og Vogtere tilbringer Sommeren i Tromsø Amt i Norge og Vinteren i Torne Lapmark i Sverige, saaledes tilbragte ogsaa Ottars Rener og deres Vogtere Sommeren i Norge, Vinteren i Sverige. Og der er ingensomhelst Grund til at tro, at Ottars Hyrder ikke var Lapper; ligesaa lidt som der er Grund til at tvivle om, at disse ejede Rener selv. Dette Forhold, at Skandinaverne ejer Rener i Lappernes Hjorde, er en gammel og velkendt Skik i det nordlige Skandinavien; det er ikke særlig vanskeligt for Skandinaverne at hævde saadan Ejendom, skønt de kun ser Hjorden nogle faa Gange i Løbet af Aaret. De lappiske Nomader er afhængige af de Bønder og Jordrotter, hvis Land de maa passere, og er derfor meget ængstelige for at paadrage sig deres Uvilje.

Ottars Forhold til Lapperne lignede de sven-

¹⁾ Gustav Storm, *Om opdagelsen af »Nordkap« og veien til »det hvide hav«* (Det Norske Geografiske Selskabs Aarvog, V, Kristiania 1894), p. 93.

²⁾ Emilie Demant-Hatt, *Med Lapperne i Højfjeldet*, p. 163.

³⁾ Det er et dejligt Syn, naar en Renhjord sætter over det smalle Stræde Rystømmen mellem Kvalø og Fastlandet. Dyrene afventer selv roligt det Tidspunkt, da Tidevandsstrømmen er ved at vende (»naar Havet er fuldt«, som Lapperne siger), og saa styrter de sig i Vandet og svømmer over.

⁴⁾ K. B. Wiklund, *De svenska Nomadlapparnas Flyttningar till Norge i äldre och nyare tid* (Uppsala 1908), p. 9.

ske Birkarles¹⁾. Lapperne maatte betale ham Tribut i Skind, Fjer, Fiskeben, Sælskindsreb o. l. Vi maa antage, at der dengang som nu levede bofaste, fiskende Lapper ved Kysten. og nomadiserende Lapper i Bjergene.

To Ting af særlig Interesse i Ottars Beretning om Renerne er Størrelsen af hans Hjord og Om-talen af Lokkedyrene.

»Han [Ottar] havde, da han kom til Kongen, 600 tamme Dyr af sin egen Avl [eller maaske rigtigere: usolgte]. De kalder dem Rensdyr; af dem var 6 Lokkedyr, hvilke er højt vurderede blandt Finnerne, fordi de med dem fanger de vilde Dyr.«²⁾

Jagt af Vildrener ved Hjælp af Lokkedyr er en Sport, der naturnødvendig maatte interessere en Skandinav stærkt ved at paakalde hans Jægerinstinkter; men vi lægger Mærke til, at Ottar ikke siger, at han selv har drevet denne Art af Jagt — det er aabenbart »Finnerne«, som anvender Lokkedyrene. Laufer synes at nære nogen Tvivl med Hensyn til »Finnernes« Nationalitet (p. 95); en saadan Tvivl er imidlertid ganske overflødig — i Norge anvendes Betegnelsen »Fin« som bekendt endnu den Dag i Dag om Lapperne, medens Finlænderne kaldes Kvæner. Vi lærer af Ottars Beretning, at Lapperne jagede ved Hjælp af Lokkerener allerede i 9. Aarh. — og der er ingen Grund til at tvivle om, at de jo anvendte de samme Metoder, som Tornäus og Rehn beskrev i det 17. Aarh., og Leem i det 18. Aarh. Den Slags Jagt foregik mest om Efteraaret, i Parringstiden; derfor er det sandsynligt nok, at Ottar kan have haft Lejlighed til at se Jagt med Lokkerener i de norske Skove.

Størrelsen af Ottars Renhjord, 600, er meget betydelig for en skandinavisk Renejer. En rig Lap kan eje flere Tusinde Renner, men en Nordmand eller Svensker ejer sjælden et meget stort Antal. Ottars Beretning viser os klart, at Rensdyravlen i Skandinavien ikke var i Begyndelsesstadiet i det 9. Aarh. Som jeg allerede har paavist, maa vi antage, at de tamme Renhjørde i Begyndelsen var

¹⁾ »Birkarlene« var svenske Handelsmænd, som levede langt nordpaa i Sverige og havde Privilegium paa at handle med Lapperne og opkræve Skat blandt dem. De omtales allerede i 1328 i et Dokument angaaende Retsplejen i det nordlige Sverige. Jvf. Isak Fellman, Handlingar och Uppsatser angaaende Finska Lapmarken och Lapparne, vol. III, Helsingfors 1912), p. 336.

²⁾ A description of Europa by King Alfred the Great. English translation by Joseph Bosworth (London 1853), p. 12.

ganske smaa og især tjente som Lokkedyr. Dette Stadium var aabenbart tilbagelagt paa Ottars Tid; de tamme Renhjørde var af en betydelig Størrelse, og kun en lille Del af Hjorden, særlig trænet, anvendtes som Lokkedyr.

Hvorfor fortalte Ottar ikke Kong Alfred om andre Anvendelser af Renerne?

For det første er det meget muligt, at Ottar ikke fortalte alt, hvad han vidste. Vore gamle Forfædre var ikke Etnografer; denne Videnskab kræver en noget højere Grad af Kultur hos sine Dyrkere. I hele Europa fandtes der i det 9. Aarh. meget faa Mennesker, som var i Stand til at sætte Pris paa etnografiske Detailler. Kong Alfred var en ualmindelig Mand — uden hans Bog, vilde vi nu være uden direkte historiske Vidnesbyrd om Rensdyrnomadisme i Skandinavien, ældre end Slutningen af det 15. Aarh.

Det er imidlertid meget muligt, at Ottar intet vidste om Rensdyrmalkning — denne Brug af Renen var muligvis ikke udviklet blandt Lapperne i det 9. Aarh. Og vi har ingen Grund til at antage, at han skulde være fortrolig med Rensdyr-Kørsel; Slæder bruges nemlig ikke af Lapperne om Sommeren, naar de opholder sig i disse Egne af Norge — Slæder og Seletøj efterlades i Fjeldene om Foraaret og tages ikke i Brug igen før Vinterens Begyndelse, naar Lapperne er paa Tilbagevejen til Sverige. At Ottar selv skulde have nogen personlig Erfaring i Rensdyr-Kørsel, er der ingensomhelst Grund til at formode. Han rejste paa Søn, saaledes som Nordmændene endnu gør det i disse Egne. Nordmændenes Land var en lang og smal Kyststribes, Havet var deres Landevej. Ottar taler om de øde Bjerge mellem Norge og Sverige, og siger at de er beboede af Lapperne.

»Han sagde, at Nordmændenes Land var meget langt og meget smalt. Alt hvad der kan bruges til Græsning eller pløjes, ligger ved Havet og er paa nogle Steder meget klippefuldt; men mod Øst ligger vilde Bjerge langs det beboede Land. I disse Bjerge [eller Ødemarker] bor der Finner [d. e. Lapper].« (Bosworth's Oversættelse p. 13).

At Lapperne levede i de øde Fjelde mellem Norge og Sverige, kan betragtes som et yderligere Bevis for, at de var Rensdyrnomader i det 9. Aarh. Jagten alene vilde ikke faa Mennesker til at leve eller bo (angelsaksisk: eardian) paa disse Fjelde; Jægere vilde bebo Skovene og kun gøre lejligheds-vise Udflugter til Fjeldørkenen; kun Rensdyrnomada-

dismen vilde tillade en Stærme at tilbringe en Del af Aaret ovenfor Skoven.

Naturligvis var Bjergene ingen uoverstigelig Barriere for Skandinaverne. Oltar omtaler Sverige og Cwena Land paa den anden Side af Bjergene, og han omtaler Krige mellem Cwenas (Kvænerne, antagelig en finsk Stamme) og Nordmændene.

»Kvænerne fører undertiden Krig mod Nordmændene over Ødemarken, Nordmændene undertiden mod dem. Der er meget store Ferskvandssøer paa den anden Side Ødemarken; og Kvænerne bærer deres Baade over Land til Søerne og fører derfra Krig mod Nordmændene. De har meget smaa og meget lette Baade«.

Det fremgaar heraf, at disse krigerske Ekspeditioner foretoges om Sommeren, idet Kvænerne brugte deres lette Baade paa Laplands store Fjeldsøer¹⁾. Derfor, selv om Oltar kan have foretaget Rejser over Fjeldene, har vi ingen Grund til at tro, at saadanne Rejser foretoges om Vinteren, eller at han nogensinde havde Lejlighed til at se eller praktisere Rensdyr-Kørsel.²⁾

At Rensdyrnomadismen ikke omtales i andre historiske Dokumenter fra Middelalderens første Aarhundreder, maa tilskrives den allerede paapegede Kendsgerning, at vore Forfædre ikke var Etnografer. Lapperne omtales lejlighedsvis i Sagaerne og i de gamle Love; Skandinaverne ansaa dem for at være en Nation af farlige Troldmænd, og Handelen med Skind og Pelsværk fra Lapperne havde nogen Betydning og blev en Indtægtskilde for Kongerne. Men af hvad Interesse var Rensdyrnomadismens Teknik for Skandinaverne? Ingensomhelst. Og meget faa Skandinaver havde Lejlighed til at iagttage Nomadernes Liv i Fjeldøkenerne.

Det skal ingenlunde nægtes, at Sagaerne er overordentlig rige paa Træk af kulturhistorisk Værdi. Men det Liv, som de beskriver med saa stor Troskab, er vore egne Forfædres Liv. Sagaerne

¹⁾ Ogsaa i Nutiden bruger Lapperne og Finnerne i det nordlige Skandinavien meget lette, smalle Baade, som kan styres igennem Fosser eller bæres over Land, og som derfor er meget egnede til Brug paa Laplands Floder og Søer. Nordmændene har aldrig antaget denne Baadtype.

²⁾ Tore Hund, Olav den Helliges bitre Fjende, vidste sandsynligvis mere om Lapperens Vinterliv. Han havde meget Samkvem med Lapperne og ansaa for at være troldkyndig. I Heimskringla læser vi, at Tore Hund besøgte Lapperne om Vinteren, handlede med dem og tilbragte megen Tid i Fjeldene om Vinteren. Snorre Heimskringla, ed. Finnur Jonsson, vol. II, p. 440.

fortæller ofte om Rejser i fremmede Lande, men de indeholder ikke paalidelige Oplysninger om andre Folkeslags daglige Liv, endskønt de — ubevidst — giver et levende og sandt Billede af Livet i Skandinavien og paa Island i gamle Dage.

I Sagaerne kan vi ikke vente at finde mere end et svagt og fordrejet Spor af Viden om Rensdyrnomadisme. Og netop et saadant svagt Spor finder vi der. I Saga Ketils hængs, en af Fornaldar Sögur, forekommer Episoden med „Finnekongen“ Gusa, der kører i en Vogn (eller som det fremgaar af de Vers, hvormed Ketil hæng hilser ham : i en Slæde), forspændt med to Rener¹⁾. Rensdyr-Kørsel omtales ogsaa i en Fortælling, som Sakse nedskrev omkr. 1200. I tredie Bog af Sakses Historia Danica læser vi om den svenske Konge Hother, Balders Rival, som drager til Skovtrolden Miming for at hente et magisk Sværd; paa Vejen maa Hother spænde Hjorte for sin Vogn for hurtigt at komme over de frosne Fjelde²⁾. Axel Olrik genkender i de Hjorte, der trækker Hothers Vogn, de lappiske Rener; og han sammenligner denne Episode med Gusas Rensdyr-Kørsel i den ovennævnte islandske Saga³⁾.

Eduard Hahn⁴⁾, og efter ham Laufer lægger megen Vægt paa, at Rensdyrnomadismen ikke omtales i det finske Epos Kalevala, om hvilket Laufer siger, at det giver „a true picture of the primeval cultural conditions in which the Finn lived prior to their christianization (A. D. 1151), also a description of their relations to the Lapp“⁵⁾. Denne Udtalelse rummer en alvorlig Misopfattelse. Kalevala, det Epos, som Lönnrot udgav i 1849 (den udvidede anden Udg.), bestaar af finske Folkesange, samlede af Lönnrot og andre, hovedsagelig i Karelen, og sammenføjede

¹⁾ Fornaldar Sögur Nordrlanda, ed. C. C. Rafn. Vol. II, p. 118—19 (København 1839). — De Vers, hvormed Ketil hilser Gusa, har Dr. Valtyr Gudmundsson velvilligt oversat for mig, saaledes:

»Kryb du fra Kælken,
stands Renerne,
du Aftenvandrer,
sig, hvad du hedder.«

Versene antages at være fra 13. Aarh.

²⁾ »Jubet itaque, cervis jugalibus currum instruat, cujus celeritate eximio gelu rigentia juga transcendat.« Saxonis Grammatici Historia Danica, ed. P. E. Müller (København 1839), vol. I, p. 114.

³⁾ Axel Olrik, Sakses Oldhistorie, Nørøne Sagaer og Danske Sagn (København 1894), p. 22.

⁴⁾ Die Haustierte, p. 263, Note 1.

⁵⁾ Laufer, op. cit., p. 100—101.

af Lönnrot, som foretog visse Forandringer og Tilføjelser, saaledes at Samlingen kunde fremtræde som et Hele. Lönnrots Værk betragtedes først som et Værk af samme Art som Eddaerne, Oddyseen og Iliaden, og det hævdedes, at Kalevala gav et sandt Billede af Finnernes Religion og Kultur før Kristendommens Indførelse. Moderne Folklore, der i Finland har nogle af sine dygtigste Arbejdere, har fjernet denne Illusion. Den kulturhistoriske Værdi af Kalevala, eller rettere af de Folkesange, hvoraf den er opbygget, er sikkert uhyre stor. Sangene, de magiske Formularer, hele den rige Overlevering, som den finske Folklores trofaste Samlere har reddet fra Undergang og gjort tilgængelig, fortæller os overordentlig meget om Finnernes indre og ydre Liv. Der er dog ingen Grund til at tro, at Sangene skulde have holdt sig uforandrede gennem mange Aarhundrede, indtil de blev nedskrevne. Det er en Kendsgerning, at Folkesangerne jævnlig ændrede Sangenes Form og derigennem ogsaa deres Indhold — derved forklares den uhyre Mængde af Varianter; ogsaa Lönnrot var klar over dette, og følte sig netop derfor berettiget til at ændre, forbinde og gøre Tilføjelser i Sangene, saaledes som Barderne selv gjorde det¹⁾.

Da dette i faa Ord er Sandheden om Kalevala, bør vi ikke betragte dette Epos som et sandt og fuldstændigt Billede af Finnernes før Kristendommen, Og at betragte de Skildringer af Lapland og Lapperne, der indeholdes i Kalevala, som Realisme, vilde være fuldkommen latterligt. Ingen, der har nogensomhelst Kendskab til Lapperne, vil genkende lappiske Tilstande i disse Skildringer. Se f. Eks. 12. Sang, Vers 390-402, hvor Lemminkäinen er ankommen til Pohjola og besøger de lappiske Hekse og Troldkarle. Hele Scenen er finsk: et Hus med et stort Rum, Bænke langs Væggene og ved Arnen. Kun een Ting kunde maaske være lappisk: Troldkarlene synger; men dette Træk er endnu mere karakteristisk for de finske Troldmænd. Hvis vi skulde betragte Kalevala som en Kilde til Viden om Lappernes fordums Tilstande, da maatte vi tro, at Lapperne tidligere levede som velbjergede finske Bønder, hvilket naturligvis er fuldkommen absurd. Ligesom den kulturelle Baggrund i Sagaerne er

¹⁾ Jvf. K. B. Wiklund, Om Kalevala, finnarnes nationalepos och forskningarna rörande detsamma (Stockholm 1901); K. B. Wiklund, I Kalevalafrågen (Uppsala 1902); F. Ohrt, De seks første Sange af Kalevala. oversatte og indledede (København 1962).

islandsk og skandinavisk, er den finsk i de finske Folkesange.

Det vilde være uberettiget at vente sig mere end et svagt Glimt af Viden om Rensdyravl i disse Sange. Og dette svage Glimt findes der. I tredje Sang af Kalevala, i Sangerkampen mellem Väinämöinen og Joukahainen, synger den sidstnævnte (Vers 165-170):

„Men gør dette ikke Fyldest,
har jeg ogsaa anden Viden,
end en Ting tilgavns jeg kender:
Højt i Nord med Rensdyr pløjes,
men i Sønden med en Hoppe,
fjernt i Lapland med et Elsdyr.”¹⁾

Her omtales Renen som Hestens lappiske Ækvi-valent. At en karelsk Bonde kunde nære den Forstilling, at Lapperne spænder Renen for Ploven, er ikke overraskende. Jeg anfører ikke dette Sted som et Bevis for Rensdyrnomadismens Ælde i Skandinavien; men det kan i hvert Fald tjene som en Korrektion til Laufers Udtalelse, at i Kalevala »there is not the faintest allusion to reindeer kept in captivity under the control of man». ²⁾

— Ottars Beretning om lappisk Rensdyrnomadisme i niende Aarh. staar alene som historisk Dokument; men det bekræftes paa den mest fuldkomne Maade af den filologiske Videnskab.

At Lapperne levede i nær Berøring med Skandinaverne allerede paa en Tid, da de ældste Runeindskrifteres Sprog taltes, d. e. før A. D. 800, har Vilhelm Thomsen bevist ³⁾. Det lappiske Sprog indeholder et betydeligt Antal Kulturord, som maa være laante fra Nordboerne paa den Tid. K. B. Wiklund ⁴⁾ har paapeget, at nogle af disse Laaneord viser, at Lapperne allerede var Rensdyrnomader ved den Tid, da Ordene blev laant; blandt disse Laaneord er det lappiske Ord for »tam«, dames, der bruges om Renner, som er trænedede til at trække Slæder og bære Byrder (derimod ikke om almindelige Tamrenner til Forskel fra Vildrenner). Det er klart, at Lapperne ikke vilde have Brug for et saadant Ord paa en

¹⁾ F. Ohrts ovenfor citerede Oversættelse, p. 47—48.

²⁾ Laufer, op. cit., p. 101.

³⁾ Vilhelm Thomsen, Den gotiske Sprogklasses Indflydelse paa den finske (København 1869), p. 102—103.

⁴⁾ K. B. Wiklund, De svenska Nomadlapparnas Flytningar etc. p. 7.

Tid, der laa forud for deres Antagelse af Rensdyrnomadismen.

At Rensdyrnomadismen eksisterede i Skandinavien i det 9. Aarh. og endogsaa noget tidligere, kan følgelig betragtes som en Kendsgerning.

— Et af de Argumenter, som hyppigt er blevet fremført til Støtte for den Teori, at Rensdyrnomadismen skulde være en meget recent Form,

Fig. 8. Afkastet Gevir af ukastreret Hanren. Mærk Rodens Form, ved a.

er Domesticeringens Ufuldkommenhed. Det turde derfor ikke være overflødigt at gøre opmærksom paa dette Arguments Grundløshed. Sandt nok, Renen er ikke saa fuldkommen domesticeret som Koen eller Hesten — men dette har intetsomhelst at gøre med Rensdyrnomadismens Ælde. Aarsagen til Rensdyr-Domesticeringens Ufuldkommenhed er at finde i to andre Faktorer, nemlig Renens migratoriske Natur og Rensdyrnomadismens Udvikling fra Rensdyrjagten. Rensdyrnomadismen viser ofte en vis Tendens til at degenerere til Rensdyrjagt. I Nicolai Lundii *Lappi descriptio Lapponiæ* (Manuskript i Kungliga Biblioteket, Stockholm, udg. af K. B. Wiklund i svenska Landsmålen, vol. XVII), en af Scheffers Kilder, læser vi:

»De rika lappar hafwa så mycket renar att många 1000 de komma aldrig i band utan måste dem ihjelskiuta med byssor eller med båga, när som de dem slachta skulle«.

Et lignende Tilbagefald til Jægerstadiet har fundet Sted i senere Aar i Herjedalen, hvor Renerne er blevet vilde, fordi Lapperne ikke har været tilstrækkelig ivrige og omhyggelige i Vogtningen af deres Hjørde — eller vel rettere fordi Lapperne er blevet hofaste og derfor ikke bruger Renen til Transport, samtidig med at de har opgivet regelmæssig Malkning. I Herjedalen skydes Renerne nu med

Bøsse, istedetfor at blive slagtede med Kniv, og man har fundet det nødvendigt at dræbe hele den gamle Renstamme og indføre tamme Dyr fra et andet Distrikt istedet.

Omhyggelig Vogtning er nødvendig for at hindre Renen i at blive vild. Men paa den anden Side kræver Renen ogsaa en betydelig Grad af Frihed for at trives. Som en Lap i Vesterbotten sagde til mig: »Renen er et halvildt Dyr, og han trives bedst, naar han har sin Frihed.«

Rensdyrnomadismen kan maaske vedblive at hævde sig i visse Dele af de nordlige Lande i Aarhundreder eller endog Aartusinder; men jeg betvivler meget, at dette Dyr nogensinde vil blive mere domesticeret, end det er nu.

— For at forhindre Misforstaaelse maa jeg tilføje, at jeg ikke anser Rensdyrnomadismen for at være en meget gammel Form — jeg føler mig overbevist om, at den er forholdsvis ung. Rensdyrnomadismen og Skien hører til de nordasiatiske Kulturelementer, som ikke naaede Amerika¹⁾; de gjorde begge Holdt blandt Tshuktsherne. Dette er saa meget mere mærkeligt, som visse ved Renjagten anvendte Metoder er de samme i Nordamerika som i det nordlige Eurasien.

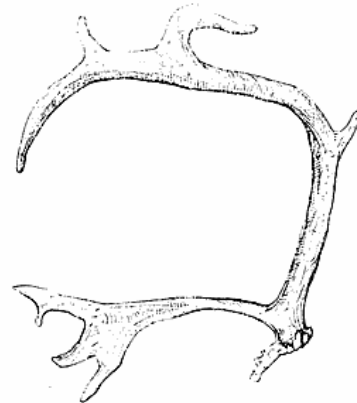

Fig. 9. Afkastet Gevir af kastreret Hanren. Mærk Rodens Form.

¹⁾ I de seneste Aar har U. S. Regering ladet Tamrenen indføre i Alaska, hvor Eskimoerne paa Missionsstationerne oplæres i Renvogtning ved Hjælp af lappiske Lærere. Fra 1892 til 1902 indførtes fra Sibirien ialt 1280 Tamrener, og i 1905 var det samlede Antal af Tamrener i Alaska ialt 10241. 7 lappiske Renvogtere var i 1905 ansat som de indfødtes Lærere i Rensdyravl. Jvf. Sheldon Jackson, Fifteenth annual Report on introduction of domestic reindeer into Alaska 1905. (Washington 1906).

Vildrensjagten havde været drevet gennem lange Tider i det nordlige Eurasien, før Rensdyrnomadismen opstod. — At de paleolitiske Rensdyr-

jægere i Europa ikke var Rensdyrnomader, slutter vi deraf, at slet intet Bevis for det modsatte lader sig fremføre ¹⁾.

Hvad producerer Persien?

af

Professor Ole Olufsen.

I Slutningen af forrige Aarhundrede gjorde jeg en Rejse i Persien, for at faa et Indblik i persiske Forhold. For at forstaa Forholdenes Udvikling i Mellem- og Centralasien, som mine Forskningsrejser den Gang gjaldt, var det ret nødvendigt at have set lidt af Persien med egne Øjne. Min Rejse i Schahernes Land har givet mig Interesse for Detaillerne i dets Geografi og politiske Historie, og skønt Verdenskrigen til en vis Grad spærrer os inde, dæmmer der dog stadig en Lyst herhjemme til at rette Blikket udad til fjærne Lande, hvor der mulig er Plads for større Virksomhed end paa vort eget indskrænkede Omraade. Dette i Forbindelse med de talrige Forespørgsler, der fra det praktiske Livs Mænd i Aarenes Løb er rettet til mig angaaende fremmede Landes økonomisk-geografiske Forhold har bragt mig paa den Tanke at besvare nogle af disse Spørgsmaal paa en mere indgaaende Maade her i Tidsskriftet, end det har kunnet ske ved Forespørgslerne, der altid har skullet besvares ret hurtigt.

Et af de Lande, der ofte har staaet paa Dagsordenen, er Persien, og det er ikke saa underligt. Persien er et stort Land, over tre Gange saa stort som Frankrig, og et rigt Land trods kun ca. $\frac{1}{50}$ af dets Jord yder noget i agricultur Henseende, og Agerbrug er just det vigtigste Erhverv i Persien, idet 40% af Befolkningen er Agerdyrkere. Næst efter kommer Kvægavlerne, Nomaderne, med 30%. Landet er rigt paa Metaller og Nytte-Mineralier, og det har en lang, tilgængelig Kyst. Perserne roser sig af, at deres Land har alle Klimaer lige fra Tropernes Hede til det iskolde Nord, hvilket findes udtrykt i den persiske Sætning »Iran hæftæklim dāred« (Iran har syv Klimaer). Da Persiens Højland rundt om er omgivet af høje Bjerge, kan man virkelig i faa Timer komme fra Dadlenes varme Egne til Højder med evig Sne i Bjærgkløfterne.

Persien har store Ørkener ligesom Afrika, og Lavlandene, Masenderan og Gilan ved det kaspiske Hav, udviser en Frugtbarhed og Vegetationsfylde, der ikke staar tilbage for Indiens. Det er et sandt Tropeland at rejse igennem, men ogsaa højt usundt. Mange Bjærgdale i Persien er vidunderkønne, medens paa den anden Side f. Eks. Arabistan mere erindrer om Arabien. Hvad Klimaet i Persien angaar, kan vi ikke give Oplysninger paa Basis af

¹⁾ Spørgsmaalet om den paleolitiske Ren faar mig til at tænke paa en Besynderlighed, der er ejendommelig for enhver kastreret Rens Gevir, og som muligvis kan faa arkeologisk Interesse. Naar en Lap finder et afkastet Rengevir, ser han straks, hvorvidt det paagældende Dyr har været kastreret eller ikke. Lapperne har lært mig det Kendetegn, som de i et saadant Tilfælde benytter. Et afkastet Gevir af en ukastreret Hanren har ved Roden en saadan Form, som Fig. 8. viser ved a. Paa et afkastet Gevir af en kastreret Ren har Roden derimod en anden Form — den stumpe »Hals« nedenfor den knudrede Krans ved Gevirets Rod mangler her fuldstændig og kan endogsaa være afløst af en flad Kavitet, jvf. Fig. 9. Lapperne anser dette Kriterium for at være ufejlbarligt, og jeg maa give dem Ret, saa vidt min Smule Erfaring strækker sig. Det synes mig, at dette Kendetegn kunde faa arkeologisk Interesse. Jeg har haft Lejlighed til at se nogle faa Rodender af fossile afkastede Rengevirer, fra Danmark og fra Frankrig; de havde allesammen »Halsen«, og en Lap vilde ikke være i Tvivl om, at de havde tilhørt ukastrede Rener. Afkastede Gevirer af den grønlandske Vildren har ogsaa »Halsen«, om end i en mindre udtalt Grad end de europæiske Former. Jeg føler mig paa Forhaand overbevist om, at alle Rodender af paleolitiske Rengevirer viser dette Mærke. Men for Arkeologer i det nordlige Europa og Asien kunde det have nogen Betydning at være istand til at afgøre, hvorvidt et afkastet Rengevir har tilhørt et kastreret Dyr eller ikke. Kastrering af Rener vilde naturligvis være et Tegn paa Rensdyr-Domesticering. — Lapperne hævder ogsaa, at Gevirerne af kastrerede Rener har en løsere og mindre regelmæssig Tekstur og derfor er mindre egnede som Materiale til Udkæring end Geviret af ukastrede Hanrener; dette Kriterium synes imidlertid at være mindre paalideligt, og vilde i hvert Fald ikke kunne bruges, hvor Talen er om fossile Gevirer.